

På leting etter et ansikt

Om selvbiografiske perspektiver på å ha en mor eller far med alkoholproblemer

Heidi E. D. Bønnhoff

Veileder

Inger Beate Larsen

Masteroppgaven er gjennomført som ledd i utdanningen ved Universitetet i Agder og er godkjent som del av denne utdanningen. Denne godkjenningen innebærer ikke at universitetet inntår for de metoder som er anvendt og de konklusjoner som er trukket.

Mitt hjerte

*Mitt hjerte det er et foreldreløst barn,
det har hverken hjem eller sted å bo,
det har ikke klær, ikke mat og sko,
det har hverken seng eller barnetro.
Det har ingen ro.*

*Mitt hjerte det er en fattiggutt.
Han vandrer bestandig fra gård til gård,
han tigger om brød og en melketår,
han tigger om klut å ha på et sår.
Og han tar hva han får.*

*Han tigger om filler og ting å ha på,
å få sitte på krakken og hvile en stund,
å få ligge på låven å ta seg en blund.
Men så stanger en stut, og så bjeffer en hund.
En mann bruker munn.*

*Mitt hjerte det er et foreldreløst barn,
Det har glemt sin mor. Det har glemt sin far.
Men det spør etter dem overalt hvor det drar.
Og det spørsmål er alt hva det eier og har.
Og det får ikke svar.*

*Så tok jeg i hånden den fattiggutt
og talte til ham: Du vet at du er
den eneste ting ved meg selv jeg har kjær,
Din far har du søkt både fjernt og nær.
Han er ikke her.*

*Din far han bor bak blåner syv.
Der har han det vakreste slott som fins,
og finner du dit, blir du glad til sinds.
Mitt hjerte, mitt hjerte, da blir du prins.
Da blir du prins.*

Jens Bjørneboe, 1995

Forord

Metaforer har alltid fascinert meg. Med enkle illustrasjoner kan de bidra til forståelse for komplekse temaer. Poetiske, filosofiske og åndelige innslag veves sammen med det vitenskapelige i denne studien. Kanskje har det vært nødvendig for at mitt arbeid skulle føles genuint og givende? En inspirasjonskilde har vært Gibrans (2005, s. 30) ord om å arbeide i kjærlighet: «Det vil si å veve en drakt med tråder som er trukket ut av ditt hjerte, som om din elskede skulle bære den».

Appelsinen kan benyttes som metafor for den skriveprosessen jeg har lagt bakom meg; Først hadde jeg en appelsin full av tanker og idéer som jeg ble inspirert til å skrive om. Deretter skrellet jeg gradvis av skallet mens jeg bearbeidet materialet jeg hadde formulert. Min forhåpning er at jeg nå sitter igjen med et «velsmakende» kjøtt jeg kan servere som min masteroppgave. Appelsinens kjerner i sammendraget får stå som symbol på studiens substans.

Jeg vil rette en takk til de forfatterne som har gjort sitt liv og sine innsikter tilgjengelige for meg og allmennheten i selvbiografiene denne studien handler om. Dere har satt ord på opplevelser mange barn lider seg gjennom og bærer med seg som voksne. Videre takker jeg min veileder, førsteamanuensis Inger Beate Larsen, for utviklende tilbakemeldinger. Det er tydelig at du innser betydningen både av ditt eget og studentenes arbeid, med hensikten at vi skal komme berikede ut av studietiden. Hjertelig takk også til tidligere medstudent Karin Gabrielsen, som har gjort en uvurderlig jobb med å korrekturlese masteroppgaven på jakt etter mine «svorske» uttrykk. For øvrig takk til andre studenter, lærere og venner som har bidratt med oppriktig interesse og verdifulle samtaler.

Sist men ikke minst vil jeg takke hele min familie – spesielt mamma og svigermor som kom til oss på skift for å passe minstemann som ble født i studietiden. Uten dere hadde det ikke vært mulig å gjennomføre mastergradsstudien, da søknaden om fødselspermisjon ikke ga ventet svar. Det positive er at jeg har blitt ferdig allerede i år, Gudskjelov! Mine tre kjære barn har gitt meg all tålmodighet som fins å få, og viser alltid tillit til at jeg skal få til det jeg gjør. Takk for at dere på hver deres måte har sagt fra når jeg har vært alt for «opptatt med den dataen der». Mannen min vil jeg takke for støtte. I møte med deg har jeg lært at jeg får til mye mer og ganske annet enn jeg kanskje tror. Du er mitt daglige forbilde når det gjelder viktigheten av å gjøre noe ordentlig, om man vel skal gjøre det.

Sammendrag:

Bakgrunn: Tidligere forskning illustrerer at mange barn lever med foreldre som har alkoholproblemer, og at dette innebærer en betydelig belastning som kan lede til problemer livet ut. I selvbiografier skrevet av barn til personer med alkoholproblemer skildres et mer fasettert bilde der relasjonenes prosesser framtrer, og ikke kun effektene av oppvekstvilkårene.

Problemstilling og hensikt: Studien løfter fram hvordan selvbiografiforfattere skriftliggjør sine opplevelser og erfaringer av relasjonen til en mor eller far med alkoholproblemer, og på hvilke måter relasjonen har formet forfatterne. Hensikten har vært å få kunnskap om dynamikken i relasjonene.

Utvalg og metode: Fire skandinaviske selvbiografier er analysert ved hjelp av hermeneutisk-fenomenologisk metode.

Resultater: Forfatternes rolle i relasjon til foreldrene har endret seg med tiden. Bildene av foreldrene har gått fra å være både idylliserte og skambelagte, til å bli mer oppriktige og nyanserte. Det framgår at relasjonen til foreldrene har formet forfatternes følelsesliv, selvoppfatning og livsvalg på ulike måter.

Konklusjon: Studien viser viktigheten av innenfraperspektivet for å kunne forstå og anerkjenne enkeltmenneskets komplekse situasjon. Forfatternes opplevelse samsvarer med den eksistensialistiske synsmåten om at alkoholproblemer skygger for hvem foreldrene *er*, og at dialog og refleksjon er nødvendig for at de «sanne» ansiktene skal framtre. Videre illustrerer forfatternes erfaring betydningen av å ha et nyansert og holistisk bilde av sine foreldre, for å kunne kjenne seg hel som menneske selv. Funnene viser hvor viktig det har vært for forfatternes personlige utvikling å kunne skille mellom sin egen og foreldrenes opplevelsesverden.

Nøkkelord: alkoholproblemer, relasjoner, anerkjennelse, Løvlie Schibbye, eksistensialisme, hermeneutisk-fenomenologisk, selvbiografier

Abstract:

Background: Previous researches indicate that many children have parents with alcohol problems, which imply living under severe encumbrance that may cause lifelong difficulties. Autobiographies written by those who have parents with alcohol problems themselves, portrait a more compound picture, where the processes of the relations become prominent, and not merely the effects of the childhood conditions.

Research question and aim: The dissertation emphasizes how autobiographical writers convey personal experiences and acquired insight from their relationship with a mother or a father who has alcohol problems, and how these relations have formed the authors. The aim has been to gain knowledge of the dynamics of the relationships.

Range and method: Four Scandinavian autobiographies are analyzed according to hermeneutic-phenomenological method.

Results: The authors' roles in relation to their parents have changed as they grew up. Their images of the parents went from being both idealized and shameful, to becoming more sincere and nuanced. In many ways, it appears that the relationships have formed the authors' emotional life, self-image and fundamental choices.

Conclusion: This study points to the importance of an inner perspective, to have a sound preparation in understanding and recognizing individual complex situations. The authors' understanding coincides with the existentialistic view that alcohol abuse conceals who the parents *are*, and that dialog and reflection are essential for the "true" faces to appear. Furthermore, the authors' experience illustrates the importance of having a nuanced and holistic image of their parents, to be capable of feeling whole as a person themselves. The study indicates how important it has been for the authors' personal development to be able to separate between their own and their parents' lifeworld.

Key words: alcohol problems, relationships, recognition, Løvlie Schibbye, existentialism, hermeneutic-phenomenological, autobiographies

Innhold

1.0 INTRODUKSJON.....	1
1.1 Generelt om emnet	1
1.2 Bakgrunn	1
1.3 Tidligere forskning	2
1.3.1 Folkehelseinstitutt-rapporten.....	2
1.3.2 En longitudinell kvalitativ studie	3
1.3.3 En kvalitativ studie om barn mellom makt og avmakt.....	3
1.3.4 Refleksjoner rundt den tidligere forskningen.....	3
1.4 Problemstilling	4
1.5 Hensikt og avgrensning	5
1.6 Alkoholproblemer og pårørende – begreper og definisjoner	5
1.7 Oppgavens videre oppbygging	7
2.0 TEORI.....	8
2.1 Om valg av teoriperspektiv	8
2.2 Schibbys teori om relasjoner og livsbevissthet.....	9
2.2.1 Tingliggjøring, oppriktighet og anerkjennelse	9
2.2.2 Speiling og refleksjon.....	10
2.2.3 Ansiktet	11
2.2.4 Livsbevissthet.....	12
2.2.5 Eksistensiell kjærlighet og det mellommenneskelige	12
3.0 METODE	14
3.1 Utvalg og datainnsamling.....	14
3.2 Den kvalitative tilnærmingen	16
3.3 Hermeneutisk-fenomenologisk analysemetode.....	16
3.3.1 Mønster i livsverden.....	16
3.3.2 Levd tekst – vevd kunnskap	17
3.4 Førforståelse og åpenhet – mitt ståsted som forsker	18
3.5 Forskningsetiske overveielser	19
4.0 EN PRESENTASJON AV STUDIENS FUNN	21
4.1 Introduksjon.....	21
4.2 Å spille teater.....	21
4.2.1 Bak kulissene – hemmeligheter og fasader	21
4.2.2 Rollebytte og rolleforvirring	23
4.2.3 Statist i eget liv	25
4.2.4 Heltefigurer, demonskurker og foreldrekostymer	25
4.2.5 Egne refleksjoner og kommentarer til «Å spille teater».....	26
4.3 Følelsenes krig.....	28
4.3.1 Seier og nederlag med kjærlighet som våpen.....	28
4.3.2 Skadet håp	30
4.3.3 Med hatets skjold	31
4.3.4 Døden – venn eller fiende?.....	32
4.3.5 Egne refleksjoner og kommentarer til «Følelsenes krig».....	33
4.4 På leting etter et ansikt	34

4.4.1	Å tråkke i spor og minner.....	34
4.4.2	Så nære, men likevel så langt bort.....	35
4.4.3	Veiledere og villedere	37
4.4.4	Når maskene tas av.....	38
4.4.5	Den som søker skal finne?	41
4.4.6	Egne refleksjoner og kommentarer til «På leting etter et ansikt»	42
4.5	Oppsummering	43
5.0	DISKUSJON	45
5.1	På hvilke måter kan speiling og refleksjon bidra til at maskene fjernes?	45
5.1.1	Den levende dialogen som refleksjonsmodell.....	45
5.1.2	Betydningen av refleksivitet og anerkjennelse.....	46
5.1.3	Betydningen av innsikt om fri vilje.....	48
5.2	Hvordan kan følelsenes krig forstås fra et eksistensialistisk perspektiv?	50
5.2.1	Mellom liv og død	50
5.2.2	Mellom kjærlighet og svik	51
5.2.3	Mellom glede og sorg.....	53
5.3	Hvilken betydning har ansiktets vilkår for forfatterne og deres relasjon til foreldrene?	54
5.3.1	Ansiktets vilkår i det uopprinnelige og oppriktige.....	54
5.3.2	Å bli et Jeg i den Andres ansikt.....	56
5.4	Reliabilitet	58
5.5	Validitet.....	58
5.5.1	Generaliserbarhet og eksternt validitet.....	60
6.0	AVSLUTNING	61
6.1	Konklusjoner	61
6.2	Avsluttende refleksjoner og forslag til videre forskning.....	62
REFERANSER.....		65

1.0 INTRODUKSJON

1.1 Generelt om emnet

Temaet for denne studien er selvbiografiske perspektiver på det å ha en mor eller far med alkoholproblemer, og på hvilke måter relasjonen til foreldrene har formet barna. Relasjonene kan framstå som motsetningsfylte, og vitner om kjærlighetens vilkår i svik, omsorgens vilkår i forsømmelse, håpets vilkår i utrygghet, og stolthetens vilkår i skam. Tittelen på studien og det innledende diktet av Bjørneboe er ment å si noe om forfatternes søken etter å finne og forstå sine foreldre, for derigjennom å kunne finne og forstå seg selv. Som en kuriositet kan det nevnes at Bjørneboe selv led av alkoholproblemer (Wandrup, 1984).

1.2 Bakgrunn

En hverdag i år 2007 stod jeg i kassakø på nærbutikken der jeg bodde i Gøteborg. En oppstilling med bøker til salgs stod ved kassen, og blikket falt på en bok med bilde av en far som har sin lille datter på fanget. «Mig äger ingen», het boken av Åsa Linderborg. Bak på omslaget stod det at det var en selvbiografi om Linderborgs oppvekst med sin far med alkoholproblemer. En omtale av Ingrid P. Bosseldal fra Göteborgsposten grep meg: «En storartad kärleksförklaring till en pappa som älskade sin dotter över allt, men ändå inte räckte till.» Å bruke kjærlighetsbegrepet i denne sammenhengen stod i kontrast til min forforståelse av det å vokse opp med en alkoholmisbrukende forelder som noe smertefullt, ladet med følelser av svik. I mitt yrkesliv som sosionom og veileder for brukere på sosialkontor har jeg møtt mange som har vokst opp med foreldre med alkoholproblemer. Ikke sjelden så jeg dem gå i sine foreldres fotspor, og gå inn i eget rusmisbruk. På den annen side indikerte jo deres beskrivelse av bitterhet overfor foreldrenes rusmisbruk også i voksenalderen, at man aldri slutter å ønske omsorg, anerkjennelse, nærhet og kjærlighet fra sine foreldre, selv etter deres død. Disse behovene er på mange måter våre levetilsetninger (Kirkengen, 2005).

Omtalen på Linderborgs bok vekket en nysgjerrighet i meg. Om det nå fantes varme følelser og gode opplevelser knyttet til relasjoner preget av omsorgssvikt og alkoholens makt, så ville jeg forstå dem – *oppleve* dem, uten selv å *gjennomleve* dem. Om slike følelser og opplevelser ikke fantes, i alle fall periodevis, hvordan ytrer de eksistensielle behovene av kjærlighet, omsorg, tilhørighet og anerkjennelse seg i det man kanskje med rette kan kalle svikefulle kår?

1.3 Tidligere forskning

De senere tiårene har det kommet omfattende forskning rettet mot barn til personer med alkoholproblemer, som har bidratt til å belyse «de glemte barnas» situasjon (Gautun, 2006; Follerås, 1990). Studiene har medvirket til et slags allment vedtatt bilde av at det å vokse opp med foreldre med alkoholproblemer er en betydelig belastning for barna, og at mange får problemer livet ut (Hansen, 1994). Dette gjorde meg nysgjerrig på om det finnes forskning som gir mer nyanserte beskrivelser av barnas situasjon.

Jeg har søkt etter tidligere forskning i databasene Google scholar, AURA, Ebsco, Bibsys og Statens Institutt for Rusmiddelforskning (SIRUS). Søkordene jeg brukte var ulike varianter og kombinasjoner av «barn», «foreldre», «pårørende» og «relasjon» med «alkohol», «rusmisbruk», «alkoholproblem» og «alkoholmisbruk», på norsk, engelsk og svensk. På Bibsys ga søkeordene «foreldre» og «alkohol»/«alkoholmisbruk» henholdsvis 26 og 30 treff på avhandlinger og forskningsartikler. Min studie har rettet seg mot norske og svenske selvbiografier (jfr. kap. 3.1), og i dette kapittelet har jeg valgt å trekke fram tidligere forskning som utgår fra samme kontekst, men som kan sette det studerte fenomenet i en større sammenheng. I det følgende gis en kort presentasjon av to norske studier, og en svensk.

1.3.1 Folkehelseinstitutt-rapporten

Det fins en total befolkning på 1,1 millioner barn under 18 år i Norge, og Torvik og Rognmo (2011) påpeker at det har vært et stort sprik i tidligere beregninger som viser at alt fra 50 000 til så mange som 230 000 barn kan være rammet av foreldres alkoholmisbruk. De har derfor gjort nye beregninger på vegne av Folkehelseinstituttet, som anslår at det i løpet av det siste året var ca. 90 000 barn (8,3 %) som hadde minst én forelder som misbrukte alkohol. I løpet av hele oppveksten vil tallene være enda høyere. Imidlertid fører ikke alle alkoholproblem til nedsatt omsorgsevne. Rundt 70 000 barn (6,5 %) har foreldre med et såpass alvorlig alkoholmisbruk at det sannsynligvis går ut over daglig fungering. Telles kun klart alvorlig alkoholmisbruk, rammes ca. 30 000 (2,7 %) barn. Torvik og Rognmos funn tyder videre på at mellom 2 % og 11 % av negative utfall på befolkningsnivå, som psykiske lidelser og barnevernstiltak, kan tilskrives den risikofaktoren det innebærer å være barn til foreldre med alkoholmisbruk. De påpeker at det er stor variasjon mellom enkeltindivider, og de fleste barn viser tilpasningsdyktighet og klarer seg bra på sikt selv om det er vansker i familien.

1.3.2 En longitudinell kvalitativ studie

Sundsfær (2004) har gjort en longitudinell, kvalitativ undersøkelse som fokuserer på hvordan det har gått for barn til mødre med rusproblemer. Funnene gir kunnskap om barnas opplevelser av oppveksten og relasjonen med foreldre som kvantitative studier ikke kan bidra med. Hun påpeker at det var først når barna hadde flyttet i fosterfamilie, eller for seg selv, at de tillot seg å minnes og prate om redselen, angsten og følelsen av å bli sviktet når foreldrene ruset seg. Overraskende mange av barna uttrykker samtidig en konstruktiv holdning til erfaringene de har gjort gjennom mange år med foreldre som ruser seg. Halvparten av jentene framhever at de har blitt sterke og flinke til å takle motgang på grunn av at de har vært nødt til å ta ansvar for sitt liv og sine foreldre. En del uttrykker varme for sine rusmisbrukende foreldre, og beskriver forelderen som den som hadde tro på barnet, var interessert i hans/hennes framtid og var den barnet følte seg forstått av.

1.3.3 En kvalitativ studie om barn mellom makt og avmakt

Claezon (1996) har utført en kvalitativ intervjuanalyse der stemmene til barn av rusmisbrukere kommer fram. Hun søker forståelse for hva som gjør at noen barn klarer seg bra mot alle odds. Hennes funn viser at barn til rusmisbrukere kan skape et fantasibilde om «den normale familien» de tror andre har, og som de selv ser som idealet for den egne familien. Barna befinner seg mellom makt og avmakt. Rusen og eventuelle rusmisbrukende partnere har makt over foreldrene, og hindrer dem fra å ta ansvar for barna. Barnas avmakt er forbundet med deres følelse av hjelpeløshet og håpløshet i forhold til foreldrenes rusmisbruk. Kontrollbehov beskrives som barnas strategi for å redusere angsten. De tar stort ansvar for sine foreldre, og rollene mellom foreldre og barn blir omvendte. Avmaktens motsetning inntreffer når barna begynner å føle at de kan begripe og mestre sin egen livssituasjon. Å føle seg elsket, sett, hørt på og møtt med omtanke av foreldrene, men også andre betydellesfulle personer, beskrives av barna som den viktigste grunnen for å kunne se livet i positivt lys.

1.3.4 Refleksjoner rundt den tidlige forskningen

Sundsfærs (2004) og Claezons (1996) studier berører barns opplevelser av oppveksten og relasjonen til foreldrene med rusproblemer. De får, i likhet med Folkehelseinstitutt-rapporten (2011), fram det viktige poenget at situasjonen til disse barna er varierende og ikke utelukkende pessimistisk. Det er likevel verdt å merke seg at hovedfokuset i de tre studiene er på *effektene* av barnas situasjon, altså hvordan det har gått for dem og hva som har gått

bra/dårlig. Dette virker gjennomgående også i andre studier jeg fant, både norske og utenlandske (f. eks. Rydelius, 1981; Lindstein, 2001; Rossow et al., 2009; Laslett et al., 2012, Cuijpers et al., 2006). Som «mestringsforskeren» Sommerschild (1998) poengterer er imidlertid problematiseringen av hva det vil si å «klare seg bra», eller «få problemer» mangelfull i mye av forskningen.

Tendensen til å vurdere resultater heller enn prosesser viser seg også i arbeid rettet mot mennesker med psykisk uhelse. I følge Opjordsmoen et al. (2008) har psykiatrien de siste årene vært mer opptatt av å stille riktig diagnose enn å vurdere pasientenes relasjonsforhold. Dette til tross for at det fins solid forskningsgrunnlag for å si at de nære relasjoner vi omgir oss med har stor betydning for hvordan vi lever våre liv og hvilken livskvalitet vi oppnår (Wennerberg, 2011). Jeg kommer ikke til å gå nærmere inn på denne relasjonsforskningen her, da dette utdypes i kapittel 2 om teori. I denne omgang vil jeg understreke at rapporten fra Folkehelseinstituttet (jfr. kap. 1.3.1) indikerer at svært mange barn i Norge lever med foreldre med alkoholproblemer, og at en betydelig andel av mennesker med psykisk uhelse nettopp er personer som har vokst opp under slike vilkår. Sammenlagt framtrer behovet for et tydeligere fokus på relasjonenes dynamikk i forskningen og arbeidet rettet mot disse barna. Ved å forstå relasjonene bedre, kan vi skape grunnlag for å møte barna på den måten Sundsfær (2004) og Claezon (1996) tar opp at barna selv fordrer: Å anerkjenne barnas situasjon på godt og vondt, og hjelpe dem å få et språk å uttrykke seg med og en mer forståelig ramme rundt opplevelsene. Dette har vært motiverende for mitt valg av problemstilling, tema og metode.

1.4 Problemstilling

Denne studien retter et dybdefokus på relasjonene mellom barn og deres foreldre med alkoholproblemer. Jeg hadde fått en økt interesse for tematikken gjennom boken «Mig äger ingen» av Linderborg (2007), og ønsket å vite mer om hvordan berørte barn formidler informasjon om fenomenet i selvbiografier. Enhver studie må ha et perspektiv, men for at studien skal kunne romme ulike menneskers erfaringer og relasjoners fasetterte ytringsformer, valgte jeg en relativt åpen problemstilling. Spørsmålet denne studien søker svar på er:

Hvordan skriftliggjør selvbiografiforfattere sine opplevelser og erfaringer av relasjonen med en mor eller far med alkoholproblemer, og på hvilke måter har relasjonen formet forfatterne?

Begrepen opplevelse og erfaring brukes ofte om hverandre (Fæster-Granhaug, 2011). Som Salvesen (2010) sier kan opplevelser forstås som noe som kommer forut for en erfaring. Når jeg har valgt å benytte begge begrepene er det fordi jeg har vært interessert både i forfatternes spontane reaksjoner under oppveksten med foreldrene, og i de tankene forfatterne har gjort seg om relasjonene og deres betydning for dem selv i ettertid. Når det gjelder begrepet «formet», så har det handlet om å søke forståelse for hvordan *samspillets* dynamikk gjør noe med enkeltmennesket, heller enn å studere *resultatene* av å ha foreldre med alkoholproblemer.

1.5 Hensikt og avgrensning

Hensikten med denne studien har vært å *søke forståelse for fenomenet*, som er relasjonene mellom barn og deres foreldre med alkoholproblemer, og få fram disse barnas livsverden (Haugsgjerd et. al., 2009). Målet har ikke vært å finne én objektiv «sannhet» om hvordan relasjonene ser ut og hvordan de former barnas liv. Jeg har ikke heller studert «relasjoner» som et klart definerbart sosialt fenomen. Utgangspunktet har vært et fenomenologisk syn på relasjoner som noe som handler om samvær og nærvær over tid, om et møte mellom to livsverdener, og om et forhold mellom et Jeg og et Du som nødvendigvis gjør noe med begge parter (Bøe og Thomassen, 2009).

For å finne dokumentasjon på barns opplevelser og erfaringer av relasjonen med foreldre med alkoholproblemer, kan man studere selvbiografier som omhandler dette. Denne studien blir derfor et supplement til tidligere forskning på barn av foreldre med alkoholproblemer, da de selvbiografiske fortellingene blir belyst i et vitenskapelig format. Grunntanken har vært at personer som selv har erfaring med å ha en mor eller far med alkoholproblemer besitter «skattekister» av kunnskap og budskap de vil formidle. I bøkene har forfatterne formulert sine opplevelser uten påvirkning fra meg som forsker, og ved å studere disse har jeg hatt som hensikt å få en økt kunnskap om fenomenet som jeg skal bringe inn i vitenskapens verden. Gjennom å studere hva forfatterne mener at relasjon til foreldrene har gjort og med dem, har målet også vært å vekke tanker om hva det gjør med alle oss mennesker å møte andres livsverden (Søndenå, 2006).

1.6 Alkoholproblemer og pårørende – begreper og definisjoner

Et misbruk av alkohol forklares ut fra både genetiske, psykodynamiske, fysiske, sosiale og strukturelle teorier (Bengtsson og Gavelin, 1994). «Alkoholisme» og «alkoholiker» kan sies

være de begrepene som i størst grad refererer til alkoholproblemer som en sykdom. Ettersom formålet med denne studien ikke har vært å forklare årsaker til alkoholproblemer, har det vært viktig å unnlate begreper som konnoterer slike forklaringer. Fortrinnsvis har jeg benyttet benevnelsen «alkoholproblemer» i den forstand at det er noe man *har* problemer med, og ikke noe man *er*, slik som termen «alkoholiker» kan antyde. Jeg har ønsket å unngå termer som kan begrense individets mulighet til å definere seg selv (Lauveng, 2005). Problemene utgjør partikulære roller, hvor omfattende de enn er (Volden, 2004). Begrepet «problemer» hentyder til personer som gang på gang havner i plagsomme situasjoner pga. sin drikking, men likevel fortsetter (Bengtsson og Gavelin, 1994). Sett i lys av studiens hensikt handler det om foreldre som konsumerer alkohol på en måte som oppleves som problematisk av barna.

Begrepet «alkoholmisbruk» har blitt brukt sekundært, da det kanskje i størst grad tydeliggjør de alvorlige konsekvensene alkoholbruken kan ha på individet selv, de pårørende og samfunnet. Begrepet fordrer imidlertid en redegjørelse for forskjellen mellom bruk og misbruk. Som Rossow et al. (2009) påpeker er viktig å være bevisst på at det ikke er mulig å trekke noen distinkte skiller mellom alkoholmisbrukere, personer med et risikofyllt alkoholkonsum, og andre alkoholbrukere. De negative konsekvensene som nære pårørende opplever må derfor antas å variere betydelig både i type, varighet og alvorlighetsgrad, og kunne tilskrives en større gruppe alkoholbrukere enn den lille gruppen som drikker mest.

Begreper om barn som «pårørende» til personer med alkoholproblem har blitt benyttet flere steder i denne studien, til stor del ut fra samme forståelse som anvendes i rundskriv IS-5/2010 fra Helsedirektoratet. Der blir det understreket at når begrepet «pårørende» brukes om barn, må det ikke forstås slik at barna skal ivareta foreldrenes behov. Tverimot innebærer det en erkjennelse av at foreldre har ansvar for barna sine, men at barna er underlagt og prisgitt foreldrenes omsorg og utviklingsbetingelser. Det er verdt å poengtere at det fins egne lovbestemmelser om barn som pårørende, med bakgrunn i de belastningene barn kan oppleve ved foreldres sykdom, skade eller rusmiddelavhengighet. Stortinget vedtok 19. juni 2009 endringer i helsepersonelloven og lov om spesialisthelsetjenesten, for å sikre at helsepersonell på et tidlig stadium skal identifisere og ivareta det informasjons- og oppfølgingsbehov mindreårige barn som pårørende har (Rundskriv IS-5/2010).

1.7 Oppgavens videre oppbygging

I kapittel 2 presenteres det teoretiske perspektivet jeg har med i drøftingen av resultatene fra litteraturanalsen, som er Schibbyes (2009a; 2009b) teori om relasjoner og livsbevissthet.

I kapittel 3 redegjør jeg for valg og bruk av hermeneutisk fenomenologi som metode og verktøy for litteraturanalyse. Min egen forforståelse og forskningsetiske overveielser drøftes deretter.

Resultatene av analysen blir presentert i to ledd med utgangspunkt i Kvale og Brinkmanns (2009) forståelse av fortolkningskontekstene nivåer. I kapittel 4 presenteres funnene i tre fenomennære hovedtemaer som tydeligst har framtrådt i analysen av det empiriske materialet, og en egen refleksjon over disse innen rammen for det «allment fornuftige»:

1. Å spille teater
2. Følelsenes krig
3. På leting etter et ansikt

I kapittel 5 beveger jeg meg fra det fenomennære og til det andre leddet som Kvale og Brinkmann (2009) kaller en *teoretisk forståelse* som ramme for tolkningen. Her har jeg trukket ut tre spørsmål som funnene har gitt meg inspirasjon til, og disse drøftes hovedsakelig i lys av teorien som jeg presenterer i kapittel 2. Spørsmålene er:

1. På hvilke måter kan speiling og refleksjon medvirke til at maskene fjernes?
2. Hvordan kan følelsenes krig forstås fra et eksistensialistisk perspektiv?
3. Hvilken betydning har ansiktets vilkår for forfatterne og deres relasjon til foreldrene?

Kapittelet 5 avsluttes med en drøfting av studiens reliabilitet, validitet og generaliserbarhet.

Kapittel 6 avrunder studien med konklusjoner, avsluttende refleksjoner og forslag til videre forskning.

2.0 TEORI

2.1 Om valg av teoriperspektiv

I fenomenologisk analyse er det viktig å ikke la seg styre av teoriene i forkant av analysen, som skal være så fenomennære som mulig (Husserl, 1989). Som Malterud (2011) påpeker er det vanlig at den teoretiske rammen endres noe under forskningsprosessens gang. Etter å ha lest alle bøkene én gang og fått et helhetsinntrykk, valgte jeg ut to preliminare teoretiske perspektiver. Det ene perspektivet ble byttet ut i forbindelse med at jeg modifiserte problemstillingen. Mens analyseprosessen pågikk ble også det nyvalgte perspektivet forkastet, og jeg sto igjen med den ene teorien som hadde vært med fra studiens begynnelse: Schibbyes (2009a; 2009b) teori om relasjoner og livsbevissthet.

Som Schibbye (2009a) sier, så kan teorier lede vår oppmerksomhet *bort* fra noe, men samtidig *til* noe. Jeg har ønsket å benytte en teori som tar høyde for hvor fasetterte og motsetningsfylte relasjonene til foreldre med alkoholproblemer kan framstå. Fenomenologien lærer oss at det som tilsynelatende er motsetninger, ofte er sammenflettet (Bengtsson 2011). Mitt mål har vært at teorien skal bidra til en forståelse for *sammenhengen* i paradoksene. Begreper om fasader, ansikt, innsikt, sannhet og kjærlighet har framtrådt som sentrale i analysen av selvbiografiene. Schibbyes teori mener jeg er relevant for denne studien, da hun på et detaljert plan beskriver selvet i relasjonen med andre. Hun illustrerer også betydningen av å reflektere over og være bevisst på sitt liv, og være autentisk i forhold til seg selv og sine medmennesker. Teorien utgår fra en humanistisk tradisjon, der menneskers integritet og subjektive «sannheter» vektlegges. Dette ser jeg som et viktig perspektiv innenfor psykisk helsearbeid.

Jeg har vektlagt å ha et teoretisk utgangspunkt som ikke kun reduserer de følelsene og eksistensielle behovene som selvbiografiforfatterne ytrer, til fysiske og metaforiske betydninger. Schibbye (2009b) har et grunnsyn der mennesker ses som *mer* enn summen av de kroppslige bestanddelene, uansett om det kalles sjelen, det åndelige, det eksistensielle eller det meningsfulle. Relasjoner er på samme måte *mer* enn et møte mellom to mennesker. Hun representerer en tankestrømning som utgår fra at ikke alt kan forklares eller fanges opp av fornuften og sansene, og at det er i *opplevelsene* vi endres. Dette ser jeg som viktig i alt arbeid med mennesker, der genuine møter ofte må vike for stive profesjonsroller.

Det fins også et poeng i at den valgte teoretikeren er norsk. Bøkene jeg analyserer befinner seg i en nordisk kontekst, og det er nærliggende å tenke at nordiske, teoretiske perspektiver i større grad kan gi forståelse for funnene ved at de utgår fra lignende forståelsesramme. Tillemping av forskning og teori fra andre land og kontekster kan gi andre, mindre passende rammer for hva som er «normalt» og «unormalt» i relasjonen mellom barna og foreldrene (Pettersvold og Østrem, 2012). Å fremme den omfattende og grundige forskning som er gjort av store norske tenkere, ser jeg dessuten som en mulig positiv effekt av mitt teorivalg.

Schibbye skriver bredt og omfattende, og for å virkelig kunne nytte hennes teori på dypet, har jeg valgt å holde meg til kun denne som teoretisk ramme for studien. Teorien kan imidlertid være vanskelig og tung for den enkelte å ta personlig stilling til, da forståelsen av den iblant fordrer inngående kunnskaper i de teoretiske og filosofiske retningene hun har som bakteppe. Jeg har prøvd å trekke ut de elementene som er lettest å relatere til det praktiske liv, og som jeg har funnet mest relevante for min studie. Samtidig har jeg utelatt noen av begrepene hun anvender, som framstår som svært ladet med filosofiske og teologiske antagelser basert på historiske diskusjoner.

2.2 Schibbyes teori om relasjoner og livsbevissthet

Anne-Lise Løvlie Schibbye er psykolog, PhD fra U.S.A. Hun har arbeidet over 30 år som førsteamanuensis ved Universitetet i Oslo, der hun har kombinert forskning og undervisning med klinisk praksis. Hennes teori baseres på den kunnskap hun selv har ervervet, samt teori og forskning om relasjonenes og oppvekstvilkårenes betydning av blant annet Stern (1985), Bowlby (1980), Fonagy (2001) og Winnicott (1971). De filosofiske retningene dialektikk og eksistensialisme danner bakteppe for hennes drøfting. I denne studien utgår jeg fra to av hennes bøker: «Relasjoner – et dialektisk perspektiv på eksistensiell og psykodynamisk psykoterapi» (2009a) og «Livsbevissthet – om å være til stede i eget liv» (2009b).

2.2.1 Tingliggjøring, oppriktighet og anerkjennelse

Schibbye (2009a; 2009b) vektlegger hvordan eksistensialismen og dialektikken utvider vår forståelse for «selvet i relasjonen». Når relasjoner og sammenhenger er grunnleggende, kan vi ikke studere mennesket som separate objekter. Sentralt i hennes relasjonsforståelse er at indre psykiske prosesser står i et dialektisk forhold til relasjonelle prosesser. F. eks kan individers indre konflikter tas ut i forhold til andre, samtidig som selvskapning formes av individers

relasjon til andre. Et begrep hun vektlegger er *reifisering* eller tingliggjøring, som handler om å se og behandle andre som objekter, mens man selv er subjekt. Hun påpeker at alle antagelig er enige i at man ikke skal behandle andre som objekter, men likevel ser det ut til at subjekt-objekttanken ligger dypt i vår kultur og våre vitenskapsidealer. Så lenge vi ser den andre som et objekt, kan vi i virkeligheten ikke heller selv eksistere som et selvbevisst subjekt.

Både i forhold til seg selv og andre må vi styre unna *det uopprinnelige*, der ord og handlinger forblir utenfor oss som tomme velgjerninger eller visdomsord som mangler oppriktighet. Det uopprinnelige hindrer det Schibbye (2009b) omtaler som utviklingen av livsbevissthet hos en selv og ens medmennesker. Det genuine og inderlige er forutsetningen for en gjensidig *anerkjennelse* (Schibbye, 2009a). Anerkjennelse skal ikke bare være et tingliggjort instrument i møte med andre mennesker, som i så fall blir redusert til «objekter» for ens «anerkjennelse». Kun den genuine omtanken og anerkjennelsen fra andre kan sette spor i oss. Oppriktig anerkjennelse handler ikke om verken belønning eller ros, men fordrer i stedet en subjekt-subjektrelasjon der den andres indre opplevelsesverden blir fokusert og verdsatt som en selvfølge nettopp fordi det dreier seg om et medmenneske. Gjensidig anerkjennelse er i følge Schibbye (2009b) nødvendig for at det fastlåste i en relasjon skal endres. Om to mennesker får erfare et *opplevelsesfellesskap*, handler det om en felles opplevelse av alt fra glede og begeistring til sorg og sinne (Schibbye, 2009a). Dette handler ikke om at de to har identiske opplevelser, men at de anerkjenner hverandre som to subjekter. Den *intersubjektive* delingen av hverandres opplevelsesverdener utvikler emosjonelle bånd.

2.2.2 Speiling og refleksjon

Det er i møtet med andre mennesker man får mulighet til å reflektere over både seg selv som person og andre (Schibbye 2009a). Gjennom å bli speilet av andre, ser man sitt eget mentale innhold. Schibbye (2009a) definerer *selvrefleksivitet* som evnen til ”å speile” seg selv. Det gir mulighet til å betrakte og analysere egne opplevelser og følelser, og å kunne vite at de tilhører en selv og ikke andre. Dette handler om å *avgrense* seg selv fra den andre. Å kunne se den andre, er således en forutsetning for å kunne se seg selv ikke bare fra eget, men også fra den andres perspektiv. Knyttet til dette begrepet er «andre-refleksivitet» (å kunne reflektere over den andres opplevelse) og «relasjons-refleksivitet» (å ha et reflektert forhold til de relasjonene vi står i). *Metakognisjon* kan sies å handle om å tenke over det en selv eller andre har tenkt. Det gjør det mulig å vurdere og revurdere egne og andres tankemodeller, samt planlegge og overvåke aktiviteter. Disse formene av refleksivitet gjør det mulig «å lese» eller overskue

andres samværsmåter og se hva denne «gjør med» oss. Slike muligheter er av stor betydning for å kunne handle på egne vegne, hevde seg selv på en positiv måte, sette grenser for andre og ikke «bære» deres smerte eller forvirring (jfr. 2.2.6).

Refleksivitet, avgrensning og selvskaping utvikles primært i relasjonen mellom barn og deres omsorgspersoner, selv om samvær med og observasjon av andre også spiller en rolle (Schibbye, 2009a). Når omsorgspersonen snakker om følelser utvikles refleksiviteten. Omsorgspersonens egen refleksivitet gjør det mulig for ham/henne å forstå barnets indre (andre-refleksivitet). Mangelfull speiling kan gi seg uttrykk i at omsorgspersonens avvisning forstås som barnets tilkortkommenhet, i stedet for å relateres til omsorgspersonens mentale tilstand (psykisk uhelse e.l.). Forstyrrelser i refleksivitet og avgrensning kan blant annet resultere i manglende opplevelse av at man kan handle på egne vegne, og følelse av meningsløshet. Refleksivitet svekkes ikke kun av manglende speiling, men også fordi individer ønsker å fortrenge vonde opplevelser. Når opplevelser ikke blir reflekterte, og det blir problematisk å skille mellom egne og andres opplevelser, så blir det også vanskelig å skille mellom forskjellige egne indre følelser. Dette kan ytre seg i at individet splittes av følelser i konfliktsituasjoner. Fortrengte følelser kan vise seg i andre følelser eller somatiske symptomer, som at sorg blir til sinne, glede blir til noe sorgbetont, eller sinne blir til hodepine.

2.2.3 Ansiktet

Schibbye (2009a) påpeker at filosofen Levinas plasserte ansiktet midt i sin forståelse av dialoger allerede for over 40 år siden. For ham var selve personlighetens fødsel knyttet til en positiv opplevelse av den andres ansikt; Man blir et menneske ved å finne seg selv som menneske i den andres kjærlige ansikt. Dette kan kobles til subjekt-objekt-teoriene, som utgår fra at vi blir et subjekt først i det den andre framtrer som et subjekt for oss (jfr. 2.2.1).

Ansiktet uttrykker følelser til andre, men informerer også en selv om andres følelser. Ansiktsaktiviteten opplyser oss om følelser som ikke er tilgjengelige for vår bevissthet. Speilingen foregår således også i «ansiktskommunikasjonen». I følge Schibbye (2009a) er foreldrenes ansiktsuttrykk i høy grad med på å prege barnets selvutvikling. Barn kan tidlig identifisere følelser basert på forelderens ansiktsuttrykk. Når barnet ser morens ansikt, ser det seg selv der på den måten at barnet føler og gjenkjenner morens uttrykk i eget selv – det føler hva den andre opplever. Dette knytter an til anerkjennelsen, da indre anerkjennelse omfatter evnen til å kalle fram i seg selv – bevisst eller ubevisst – opplevelser som motsvarer den

andres opplevelser. Om forelderen sliter med forvirrede smertefulle behov, og disse legges på barnet i stedet for at barnets opplevelsesverden anerkjennes, kan barnet ta til seg den vonde bevisstheten som «forelderen i ham/henne». Foreldrenes smertefulle følelser bæres dermed av barnet. Derfor er det viktig at foreldrenes respons samsvarer med barnets uttrykk, slik at barnet kan trekke forbindelsene mellom sin opplevelse og foreldrenes svar.

2.2.4 Livsbevissthet

Sentralt er i følge Schibbye (2009b) innsikten i den frie viljen, og menneskets ansvar for sitt liv. Det vi tror er roller vi er dømt til å leve etter, handler egentlig om vår egen forestilling om at vårt liv og vårt selv «er som det er». Ofte kan ytre verdier som materialisme, forfengeligheit, likegyldighet, egoisme, omverdenens forventninger og kulturelle referanserammer styre det vi tror er vår «frihet» til å velge hvordan vi ter oss og kler oss. Mennesker kan ha rammer, roller eller regler de følger i sitt liv, men det handler ifølge Schibbye (2009b) om viktigheten av at disse også er forankret i en indre overbevisning og ansvarlighet, framfor kun ytre kontroll.

Gjennom refleksjon i alle dens ulike former oppnår mennesket åndelig bevissthet, flytter fokuset til indre verdier, og blir bedre på å være *seg selv*. Schibbye (2009a; 2009b) legger vekt på at mennesker sitter inne med egne løsninger. Både livsbevissthet og dødsbevissthet gir oss mulighet til å *leve* våre liv, og ikke bare være *i live*. I eksistensialistisk ånd ser hun angst som en naturlig tilstand for mennesket. Hun påpeker at Kierkegaard har gitt oss en forståelse for det «falske selv», for våre behov for å ta på oss masker og beskytte oss mot angst. Da får vi heller ikke mulighet til å oppleve det som skjer med oss i «nuet», og kjenne på det som fins i dypere sider av oss. Gjennom å innse at angsten er forventet kan vi slutte å skremmes av den, og i stedet la den skape meningsfullhet i våre liv. En forutsetning for å oppnå dette er at vi ikke overfører angsten på ytre faktorer (som redsel for sykdom, fattigdom, og avvising) i håp om å gjøre den til noe håndfast vi kan bekjempe.

2.2.5 Eksistensiell kjærlighet og det mellommenneskelige

Schibbye (2009b) refererer til Kierkegaard som sa at den som bare tror på det som kan sees med det sanselige øyet, heller ikke kan tro på kjærlighet. Kjærligheten er ingen «ting» vi kan ta på, måle, eller beskrive nøyaktig. Den er noe som *skjer* med oss. Kjærligheten *tilhører* ikke noen, den er *i* noen og *mellom* noen. Kjærligheten har sin kilde i det evige og uendelige, eller

om man vil kalle det «det guddommelige». Når vi tar inn kjærligheten må vi også kjenne på angsten – bevisstheten om at vi lever, men også at dette livet ikke er for evig.

Å dele sin angst, sårbarhet og tvil med en annen som er til stede for oss, skaper trygghet og nærhet som gjør det lettere å åpne opp for kjærligheten. Om en eller begge parter utøver psykisk eller fysisk vold mot den andre, eller lar sine behov, ønsker og målsetninger overskygge den andres, så går kjærligheten i skjul – kanskje kan den bygges opp igjen, kanskje går relasjonen i stykker. Mennesker kan pervertere den eksistensielle kjærligheten til det tingliggjorte og selviske (Schibbye, 2009a; 2009b). Å si «jeg elsker deg» er ikke det samme som å føle at kjærligheten veller opp i en. Uopprinnelig språk skaper avstand og kan virke mot sin hensikt gjennom å bryte ned kjærligheten. Ord kan likevel være oppriktige og gi en nesten dekkende beskrivelse av den kjærlighet vi føler, men da formidles kjærligheten ikke bare med ord, men også gjennom kroppsuttrykk og handlinger.

3.0 METODE

3.1 Utvalg og datainnsamling

Via Linderborgs (2007) bok fikk jeg kunnskap om hennes opplevelse og erfaring av relasjonen med sin far med alkoholproblem, og hun har formulert dem uten påvirkning fra meg som forsker. På bakgrunn av dette valgte jeg å rette utvalgssøkningen mot flere selvbiografier av andre som beskriver sine relasjoner med foreldre med alkoholproblemer. Selvbiografiske bøker er mitt utvalg og forfatterens tekster er mine «informanter» og data.

«Inter-esse» betyr opprinnelig å være «midt blant», «inndratt» eller «involvert i» (Søndenå, 2006). Det første utvalgskriteriet ble således at forfatterne av biografiene måtte ha egne opplevelser av å ha en mor eller far med alkoholproblemer. Utvalget skulle bestå av primære kilder, og ikke f. eks. tidligere forskningsarbeider rettet mot denne gruppen, eller biografier skrevet *om* andre personer. I bøkene skulle det framgå forfatterens refleksjoner over både seg selv, sine foreldre, og relasjonen med foreldrene, og ikke kun deskriptive beskrivelser av barndommen. I denne studien avgrenses *ikke* utvalget til å gjelde de som har foreldre med «kun» alkoholproblemer, noe som innebærer at foreldrene også kan ha hatt psykisk uhelse, sosioøkonomiske vansker og andre rusmiddelproblemer. En slik avgrensing ville vekket flere spørsmål enn den ville klargjort: Fins det noen som «kun» har alkoholproblemer?

I tillegg til forfatterens felles erfaring av fenomenet, handler «interesse» også om min egen særinteresse for emnet jeg skal forske på. Ser man Søndenås (2006) uttrykk «levd lokalitet» i en vid forstand, så får betydningen av kunnskap om kontekst i tekstanalyse nye dimensjoner. Norge er mitt hjemland, landet jeg vokste opp i og nå bor i. Sverige er landet hvor jeg bodde, studerte og jobbet i 8 år. Jeg har valgt en norsk og tre svenske selvbiografier. Et inklusjonskriterium har dessuten vært at bøkene er samtidsaktuelle og trykt på 2000-tallet. I utvalgssøkingen benyttet jeg «snøballeffekten» (Polit og Beck, 2010). Da jeg bestilte bøker via internett, stod det i marginen «andre som har kjøpt denne boken har også kjøpt...», og dermed kom tips om selvbiografier som jeg valgte ut etter kriteriene ovenfor. Grunnen til at utvalget består av sammenlagt fire bøker, er fordi jeg har bedømt at det er passelig ut fra studiens omfang, og tilstrekkelig for å finne ut det jeg trenger å vite i forhold til

problemstillingen (Kvale og Brinkmann, 2009). I tabell 1 gis en oversikt over bøkene og forfatterne i mitt utvalg¹:

Tabell 1. Oversikt over forfatterne og bøkene i utvalget

Forfatter (fødselsår)	Tittel (publikasjonsår)	Sidetall	Om forfatterne og bøkens innhold
Sandra Gustafsson (1972)	Maskrosungen (2006)	256	Gustafssons mor hadde psykoser, samt problemer med alkohol og senere narkotika. Gustafsson var til og fra på fosterhjem, men ble som tolvåring plassert hos faren, som hadde et økende alkoholproblem. Begge foreldrene døde da Gustafsson var voksen. Hun er i dag gift og har to barn. Hun er utdannet innen pedagogikk og har forfattet flere bøker.
Åsa Linderborg (1968)	Mig äger ingen (2007)	294	Da Linderborg var fire år gikk moren fra faren, og lot ham ha hovedomsorgen for henne. Faren drakk mye alkohol, og problemene tiltok, så da Linderborg kom i tenårene, flyttet hun hjem til sin mor. Faren døde i 2002. Linderborg er i dag gift og har to barn. Hun har doktorgrad i historie og arbeider som forfatter og kulturskribent.
Therése Eriksson (1987)	Vi har ju hemligheter i den här familjen (2009)	284	Da Eriksson var ti år fortalte faren at moren er «alkoholiker». Moren har også diagnosen bipolar lidelse. Eriksson vokste opp med begge foreldrene, men moren var ut og inn av behandlinger. Moren har fortsatt alkoholproblemer. Eriksson driver en ideell forening som støtter barn av foreldre med alkoholproblemer og psykisk uhelse.
Paal-André Grinderud (1962)	En mor ved navn Wanda (2011)	164	Morens alkoholproblemer framtrådte etter farens brå dødsfall da Grinderud var ti år. Moren døde da Grinderud var seksten år og han bodde deretter hos broren. Grinderud drev virksomheten «WandaSenteret», for barn til personer med rusproblemer, fram til 2011. Han er utdannet kokk, men har skrevet mange bøker, hovedsakelig om sin oppvekst.

¹ Opplysningene er hentet fra selvbiografiene

3.2 Den kvalitative tilnærmingen

Aase og Fosskåret (2007) påpeker at når man skal vurdere om en metode er nyttig eller ikke, må man spørre seg om anvendelse av den gir ny og dypere innsikt i et tema. Studiens problemstilling har styrt mitt valg av metode. I spørsmålet om «hvordan» opplevelser og erfaringer skriftliggjøres søkte jeg *forståelse* for subjektive perspektiver, mens spørsmål om «hvorfor» noe skjer i stedet ville fordret generaliserende *forklaringer*. Den kvalitative tilnærmingen ble et naturlig valg i denne studien, da den utgår fra at vi mennesker alltid oppfatter verden gjennom våre sanser, og at enhver kunnskap er kontekstuell (Kvale og Brinkmann, 2009). Kvalitative forskere er opptatt av å gå i dybden på det studerte fenomenet, og målet er ikke å få kvantifiserbare resultater. Kvalitative metoder har sitt vitenskapsteoretiske grunnlag i hermeneutikken og fenomenologien. Mens hermeneutikk er læren om fortolkning av tekster, peker fenomenologi på en interesse for å forstå sosiale fenomener ut fra aktørenes egne perspektiver, eller det man kan kalle et innenfraperspektiv (Kvale og Brinkmann, 2009; Salvesen, 2010). Denne studien fokuserer nettopp på noen få menneskers egne beskrivelser av deres opplevde virkelighet, og den kvalitative tilnærmingen vil således være best egnet.

3.3 Hermeneutisk-fenomenologisk analysemetode

3.3.1 Mønster i livsverden

For at min tolkning og analyse skal kunne aksepteres som vitenskapelig, har den måttet utføres på en systematisk måte (Aase og Fosskåret, 2007). I denne studien har jeg ikke utført en tekstanalyse på den måten den utføres av litteraturforskere, men en analyse inspirert av hermeneutisk-fenomenologisk metode (Brekke, 2006). Således skiller ikke analysen av selvbiografiene seg noe særlig fra analyse av transkriberte intervjuer (Larsen og Andersen, 2011).

Fra et hermeneutisk-metodisk ståsted er fortolkning av mening det sentrale, i forbindelse med at oppmerksomheten rettes mot de spørsmålene som stilles til en tekst. Fenomenologisk metode baseres på deskriptive studier av menneskets bevissthet. «Deskriptivt» innebærer åpne og nyanserte beskrivelser av informantenes livsverdener (Kvale og Brinkmann, 2009). Disse metodene benyttes integrert i denne studien. På hermeneutisk vis har jeg i analysen fokusert på en kontinuerlig veksling mellom helhet og del, mellom det jeg skulle tolke og den kontekst

det ble tolket i, samt min egen forforståelse (Andersen, 1998; Gilje og Grimen, 1993). Sitater fra bøkene måtte altså forstås i lys av boken som helhet, og hvordan boken som helhet skulle tolkes har vært avhengig av konteksten den er skrevet i, og min faglige og private bakgrunn.

Analysen har bestått av tre faser, inspirert av Brekke (2006). Den *betraktende fasen* handlet om å få et helhetsinntrykk av bøkene gjennom å lese dem i sin helhet. På fenomenologisk vis forsøkte jeg her å fange opp min umiddelbare opplevelse av fenomenet slik som forfatterne beskriver det, uten å styres av teorier og begreper. I den *analytiske fasen* gjorde jeg en selektiv gjennomlesning av tekstene flere ganger, og søkte etter spesielle trekk ved det studerte fenomenet. Jeg så etter mønster eller temaer, og ulikheter så vel som likheter i selvbiografiene. Hensikten var å bygge opp begrep og temaer som kunne brukes som middel for å fange inn fenomenet jeg studerer.

I den *beskrivende fasen* oversatte jeg den tolkede virkeligheten til vitenskapens formelle språk (Aase og Fossåskaret, 2007). Dette var nødvendig for at analysen skal kunne sammenlignes med analyser utført av andre forskere. Man kan si at fenomenet som beskrevet i selvbiografiene skulle transformeres via meg som forsker. Når jeg hadde silt ut aktuelle hovedtemaer markerte jeg relevante sitater i ulike farger for hvert tema. Etter hvert som temaene tok form i et skriftlig utkast kom det tydeligere fram en rød tråd knyttet til problemstillingen. Noen temaer ble forkastet eller slått sammen med andre, noe Malterud (2011) påpeker er vanlig i denne prosessen. Denne fasen forutsatte både en detaljert gjennomlesning der teksten ble delt opp i meningsenheter, men også at hver meningsenhet ble tolket og beskrevet med mine egne ord som forsker (Brekke, 2006). Meningsenhetene eller begrepene måtte derfor ikke nødvendigvis være brukt av forfatterne selv. Mot avslutningen av denne fasen benyttet jeg også relevante teorier og tidligere forskning for å belyse fenomenet.

3.3.2 Levd tekst – vevd kunnskap

Som Van Manen (2006) sier må fenomenologisk metode også forstås i en videre forstand enn kun den tradisjonelle betydningen av «metode» som et sett av prosedyrer og retningslinjer, der målet er å begripe en «ting». Fra et fenomenologisk ståsted fins ingen slike «ting» i form av objektivt begripelige sannheter om noe. Forskningen retter seg i stedet mot fenomener, som er noe som framtrer for oss her og nå. Ettersom nuet kontinuerlig passerer må hensikten med metoden forstås som å fange opp fenomenet i sin levende «nakenhet» – å se hva som står mellom linjene i håp om å se det som ikke kan ses, høre det som ikke kan høres og berøre det

som ikke kan berøres. Det å gå inn i selvbiografiforfatternes opplevelser og livsverdener, og bruke meg selv som tolker til å se *noe mer* enn et direkte speilbilde av teksten, kaller Søndena (2006) en operasjonalisering av uttrykket «levd tekst».

Fenomenologisk analyse fordrer en viss kreativ tenking og skriving, som nærmest heller mot det poetiske (van Manen, 2006). Å skrive levde tekster i levende live handler således først og fremst om min egen skriving, men også om et systematisk arbeid med tekster som andre har skrevet – selvbiografiene jeg analyserer, metodebøker, teoribøker, tidligere forskning og annen litteratur som berører fenomenet jeg vil studere. Ordet «tekst» har samme opphav som «tekstil», og betyr «vev», og i teksten jeg skriver er andre stemmer innvevd, ofte mer enn jeg selv er bevisst på (Søndena, 2006). Det kjente sitatet av Newton (1675) fanger opp noe av dette: *“Hvis jeg kan se lengre enn andre, er det kun fordi jeg står på kjempers skuldre»*.

3.4 Førforståelse og åpenhet – mitt ståsted som forsker

I presentasjonen av funnene har jeg forsøkt å være så tydelig som mulig med hva som er forfatternes selvforståelse, og hva som er mine egne refleksjoner og teoretisk forankret tolkning. Likevel er det uunngåelig at disse er flettet sammen i noen grad. Presentasjonen av forfatternes selvforståelse utgår også fra min egen forståelse av denne, som i sin tur påvirkes av min praktiske og teoretiske forforståelse. På hermeneutisk-fenomenologisk vis har jeg som forsker imidlertid strebet etter å sette mine egne forståelser og idéer i parentes, for å ha mulighet for å oppnå maksimal åpenhet overfor tekstene slik de framstår (Kvale og Brinkmann, 2009). Denne *parentesen* handler ikke om å hevde at min egen forforståelse og meg som person er ubetydelig i forståelsen av den andre, eller at den kunnskapen jeg oppnår er objektiv (Postholm, 2010). Det handler om at jeg som forsker må ha en evne til *selvrefleksivitet*, som øker mulighetene for at jeg skal forstå den andre på hans eller hennes vilkår (jfr. kap. 2.2.3). Som den persiske teologen Al-Ghazali (1909, s. 32) uttrykte det:

If a man knows not his own soul, which is the nearest thing to him, what is the use of his claiming to know others? It is as if a beggar who has not the wherewithal for a meal should claim to be able to feed a town.

Med subjektive opplevelser og mellommenneskelige dimensjoner som utgangspunkt, har jeg i denne studien latt meg inspirere av tankegods fra blant annet eksistensialismen, humanismen (med fokus på fenomenologi) og dialektikken. Jeg har også fått inspirasjon fra litteratur og

poesi innen alt fra nordiske klassikere til sufismen², der de har vært til hjelp for min egen forståelse av aktuelle teorier og metoder. Jeg har ikke avveid om disse inspirasjonskildene til enhver tid er forenelige. Snarere ser jeg mangfoldet som noe som belyser at mennesker kan ha ulike «sannheter», men at vi til tross for ulikheter både av personlig, ideologisk, religiøs og kulturell art, har mange felles eksistensielle behov og lengsler.

Som sosionom er jeg opptatt av sosiale vilkår og relasjoner, noe som har påvirket mitt valg av tema. I innledningen beskrev jeg min forforståelse av det å vokse opp med en alkoholmisbrukende forelder som noe smertefullt, ladet med følelser av svik. I møte med mennesker som har egenerfaring av dette har jeg også fått en oppfatning av at det føles som et tomrom å mangle en forelder – fraværende enten pga. beruselse og sosialt forfall, eller død som følge av misbruket. Teorier og forskning kan være nyttige i forsøket på å få forståelse for disse barnas livsverden. De kan imidlertid ikke bidra til noe annet enn en skisse av menneskelige relasjoners fasetterte uttrykksformer. Jeg har selv aldri gjennomlevd en oppvekst med foreldre med alkoholproblemer. Selv om jeg har sett misbrukets makt på nært hold i andre forbindelser, kan jeg ikke forstå «hur det känns att somna brevid en utarbetad kropp som andas såväl svett, öl och ensamhet som en trotsig dröm om solidaritet och rättvisa», som Linderborg (2007, s. 294) uttrykker det. Å *forsøke* å forstå det forfatterne beskriver i sine selvbiografier, og formidle denne forståelsen, det skal jeg imidlertid gjøre.

3.5 Forskningsetiske overveielser

Enhver studie av mennesker trer inn i deres privatliv, og nytten av studien må derfor overskride eventuelle ulemper. Som forsker må jeg være på vakt for usikkerhetsmomenter vedrørende informert samtykke, konfidensialitet, konsekvenser og egen rolle (Kvale og Brinkmann, 2009). I denne studien framgår kun de deler av informantenes privatliv som de selv frivillig har offentliggjort i selvbiografiene. Noe konfidensielt materiale behandles ikke. Forfatterne forventes å være bevisst på – og til og med håpe – at folk leser og tolker det budskapet de vil formidle. Samtidig kan man spørre seg om forfatterne har samtykket til at deres tekster forskes på i en vitenskapelig studie? Jeg har ikke innhentet samtykke fra dem, men vil samtidig hevde at studien er etisk holdbar, da det ikke er forfatterne i seg selv studien rettes mot, men deres allerede nedtegnede og offentliggjorte *beskrivelser* av fenomenet.

² Islams åndelige vitenskaper og mystikk

I en studie av hvordan selvbiografiforfattere skriftliggjør sine opplevelser og erfaringer av relasjonen *med* sine foreldre med alkoholproblemer, er det åpenbart at én part ikke får komme til orde – foreldrene. I tillegg til at flere av de berørte foreldrene i denne studien har gått bort, er det også slik at enhver studie må velge et fokus. I denne studien er hensikten å løfte fram de pårørte barnas perspektiv. For å minimere risikoen for negative konsekvenser for forfatterne, har deres tekster selvfølgelig blitt behandlet med respekt, og jeg har forsøkt å ikke trekke konklusjoner som er langt fra den virkelighetsoppfatning de formidler (Kvale og Brinkmann, 2009). Bruken av fenomenologisk metode er en styrke i forhold til dette, da målet er å fange opp nettopp forfatterens livsverdener. Som forsker er jeg dessuten uavhengig, og agerer ikke på oppdrag av verken sponsorer, organisasjoner eller forfatterne selv, noe som ellers kunne påvirket mitt fokus i analysen av tekstene (Kvale og Brinkmann, 2009).

4.0 EN PRESENTASJON AV STUDIENS FUNN

4.1 Introduksjon

Forfatterens opplevelser belyses her i tre utvalgte hovedtemaer relatert til problemstillingen:

1) Å spille teater, 2) Følelsenes krig, og 3) På leting etter et ansikt. Jeg har vektlagt å være så fenomennær som mulig, gjennom å benytte begreper forfatterne selv har brukt. Begrepene er valgt med tanke på at de skal romme og representere større fenomener som kommer fram i forfatterens beskrivelser. Ut fra disse begrepene har jeg latt meg inspirere til å lage fire til fem underkapitler til hvert hovedtema, som henspiller på samme symbolske tematikk, men i ulike variasjoner. Hensikten er å få fram nødvendige nyanser og gjøre det lettere for leserne å følge den røde tråden. I presentasjonen av funnene framlegges først forfatterens selvforståelse.

Utvalgte sitater fra bøkene flettes inn for å illustrere at det jeg beskriver er basert på fenomennære funn. Som avslutning til hvert hovedkapittel drøftes min egen tolkning av funnene på common sense-nivå (Kvale og Brinkmann, 2009). Målet er at forfatterne skal kunne kjenne seg igjen i det jeg skriver, men også at leserne skal kunne nikke gjenkjennende på et mellommenneskelig plan.

4.2 Å spille teater

Jag har spelat teater i hela mitt liv (Eriksson, 2009, s. 117).

Sitatet ovenfor fanger opp hvordan relasjonen til foreldrene ble preget av ulike former for «teaterspilling». Begrepet er videre forankret i forfatterens selvforståelse gjennom at ord som «maske», «spille/leke», «fasader», «scener» og «publikum» går igjen i beskrivelsene.

4.2.1 Bak kulissene – hemmeligheter og fasader

I alle beskrivelsene framgår det at barna har båret på tunge hemmeligheter som måtte skjules bak en fasade av «den normale familien». Grunnen til at problemene ble holdt hemmelig for omverdenen kan i hovedsak sammenfattes som skam og lojalitet. Forfatterne var redde for å avvise og sees som unormale om de fortalte om problemene til jevnaldrende eller voksne, noe samtlige av dem også opplevde: «Jeg har lurt på om de ante hvilken skam de påførte meg? Den skammen og det stemplet jeg fikk midt i pannen, var verre enn din drikking, mor» (Grinderud, 2011, s. 130). Lojaliteten ovenfor foreldrene kunne komme av et ønske om å

beskytte dem, men også av direkte formaninger fra foreldrene om at de ikke likte at barna «gick runt och pratade om sådant med grannarna» (Gustafsson, 2006, s. 105). Flere beskriver videre at det kunne handle om redsel for at foreldrene ville føle seg sviktet om hemmeligheten ble avslørt, eller at problemene ville bli verre om de kom for en dag:

När psykologen frågade hur jag kände inför allt som jag blivit utsatt för på grund av mammas oförmåga, hänvisade jag hela tiden till att pappa eller farmor blivit arga. [...] Jag ville inte tala om mig själv och hade stora svårigheter med mina känslomässiga reaktioner gentemot mamma. Jag hade ju inte tidigare velat avslöja eller lämna henne, så det blev svårt att bestämma vem min lojalitet nu låg hos. Jag var väldigt orolig för vad som skulle komma att hända med mamma (Gustafsson, 2006, s. 152).

I Linderborgs beskrivelse blir farens vindu i høyblokka, som viser inn til vakre lampetter og pyntebloster, en illustrasjon på kontrastene mellom det som vises utad og det som foregår inne i leiligheten og i ham selv. «Pappa sa att vårt fönster var som lucka 24 i en adventskalender» (Linderborg, 2007, s. 35). Slike hentydninger til julen kommer også igjen i informantene beskrivelser om at fasadene ikke kun ble opprettholdt for å skjule familiens hemmeligheter for andre, men like mye for å opprettholde familiens gode bilde av seg selv.

[...] hela julen var ett helvete, ett jävligt patetiskt försök att fixa något som inte fanns. Granen var skitful och inte ens mammas spelande tomte hade ork nog att spela, fastän jag vred upp den gång på gång. Mamma skakade i soffan och undrade om hon fick gå och lägga sig. Pappa stirrade in i teven. Mormor och farmor pratade om väder och vind och höjda priser på Konsum. Jag suckade. Varför hålla fasaden uppe? Varför skulle vi låtsas att allt var som vanligt när ingenting stämde? (Eriksson, 2009, s. 64).

Linderborg forteller om hvordan hun pleide å være ærlig med faren, men når det kom til å opprettholde fasaden om at alt var bra, fastholdt hun den også når hun var alene med ham, for å ikke «avsløja hans sjølvbedrøgeri» (Linderborg, 2007, s. 93). Hun beskriver hvordan hun løy regelmessig på vegne av dem begge, «for att skydda det som var vårt» (Linderborg, 2007, s. 187). Flere av foreldrene brukte mye humor i hverdagen. Det var ikke alltid barna synes det var morsomt at foreldrene tøyset bort alvorlige ting eller gjorde narr av andre for å framstå bedre selv, men de fortsatte å vise lojalitet mot foreldrene: «Ändå skrattade jag och höll med när pappa raljerade» (Linderborg, 2007, s. 84).

Om en del av sannheten ble åpenbar for omverdenen kunne barna reagere på ulike måter. Grunderud og Eriksson forteller om hvordan de gjorde hva de kunne for å rette opp skaden gjennom å finne opp forklaringer på foreldrenes atferd og skader de hadde påført seg i beruset

tilstand. Både Eriksson og Gustafsson beskriver hvordan de har reagert med å gjøre narr av sine mammaer sammen med vennene:

Jag imiterade hennes utbrott och knäppa kommentarer [...] Jag orkade inte känna efter [...] hur fel det var. Så jag pratade illa om henne. [...] hon som var annorlunda. Inte som andras mammor (Gustafsson. 2006, s. 20).

Det å hele tiden holde på fasader kunne være tungt og slitsomt:

När jag kom upp på gatan där skolan låg och såg den stora tegelbyggnaden gjorde jag mig redo, [...] satte på mig masken och blev Therése [...] Ingen kunde se resväskorna med hemligheter som jag hade ställt utanför dörren. [...] Hur mycket jag än försökte fly från dem så visste jag att de stod och väntade på mig, vissa dagar var de lite lättare att bära och andra nästan omöjliga att rubba (Eriksson, 2009, s. 150-151).

Også andre voksne kunne være med på å skjule foreldrenes problemer – både for barna og for omverdenen. Linderborg (2007, s. 119) forteller om hvordan det var å alltid være først levert og sist hentet i barnehagen, iblant lenge før og etter stengetid, uten at noen voksne tok affære: «Jag hade hemlisar med många vuxna». Lignende opplevelser formidles også hos de andre.

4.2.2 Rollebytte og rolleforvirring

Hva skjedde så bak sceneteppet på det mer praktiske planet? I de fire historiene blir det fortalt om mangel på rutiner i hjemmet, ubetalte regninger, tomme kjøleskap, og gatekjøkkenmat som ble servert regelmessig. Det har handlet om utydelige roller: barn som måtte ta enormt ansvar, og foreldre som i svært mange tilfeller ikke tok ansvar for verken barna eller seg selv. Gustafsson måtte spise hos venner, og valgte nye hver dag for at ingen skulle bli lei av at hun spiste hos dem, og for å ikke bli «oppdaget». Både hun og flere av forfatterne beskriver hvordan de undret «om det verkligen skulle vara så här?» (Gustafsson, 2006, s. 105). Hun tror ikke moren unnlot å gi henne mat for å straffe henne, men «det var bara en sådan sak som hon inte tänkte på. Hon hade fullt upp med att överleva» (Gustafsson, 2006, s. 87).

Flere oppgir at de tok på seg det store ansvaret i et håp om at det ville gjøre foreldrene rusfri og friske: «... jeg trodde at hvis jeg bare gjorde litt til hjemme, eller var enda snillere, ville du slutte» (Grinderud, 2011, s. 14-15). De begrunner det også med at fasaden måtte holdes oppe, og med en frykt for å miste foreldrene gjennom f. eks å bli tatt av barnevernet: «Det kunne ende med at folk fra kommunen kom med de store støvsugere» (Grinderud, 2011, s. 35). I

tillegg til at barna selv tok på seg et stort ansvar, opplevde samtlige at foreldrene «ligger hela ansvaret på» dem, sagt med Erikssons (2009, s. 134) ord. I noen tilfeller har de fått høre direkte kommentarer fra foreldrene om at de hadde en skyld i at foreldrene drakk fordi de ikke tørket opp smuler eller vasket godt nok o.l. Flere fikk oppleve hvordan støtten fra den andre forelderen uten alkoholproblemer ikke strakk til, dersom denne levde:

Det var ingen som diskade, tvättade eller städade. Jag hade ingen ork att spela mamma. All kraft behövdes till att bara ta sig upp ur sängen på morgonen, och för att överleva. Tvätten låg i högar på golvet, på morgonen tog jag det som var minst smutsigt [...] Tallrikar, kasruller, och glas låg om vartannat, möglade och spred en frän doft i hela huset (Eriksson, 2009, s. 166).

Det framkommer at flere av barna reagerte på rolleforvirringen gjennom å få vanskeligheter med å forholde seg til voksnes grensesetting. Enkelte søkte oppmerksomhet fra andre voksne, blant annet gjennom å gjøre ting de visste de ville få kjeft for, som da Gustafsson (2006, s. 79) tok tyggegummi i håret en gang hun var hos en «sommermamma»: «Jag blev nämligen ompysslad länge den eftermiddagen: det tog tid att få bort allt tuggummi ur håret».

Rolleforvirringen kunne også ytre seg på et følelsesmessig plan. Linderborg (2007, s. 59-60) beskriver hvordan hun følte seg skyldig i at moren gikk fra faren:

En kväll tappade jag en tallrik [...] i golvet, men i stället för att plocka upp den satte jag mig ner i sås och skärvor. – Förlåt mig! Gråt blandades med halvkvävt skrik. [...] Jag skrek inte för en trasig tallrik, jag skrek de orden pappa ville att mamma skulle säga till honom. Det var inte jag som satt där på golvet. Det var hon, Mamma. Tanja. Pappa såg det också och lutade sig bakåt [...] och iakttog mig. Han stod så i en evighet. – Förlåt mig, bad jag ytterligare en gång, innan jag lade mig ner bland porslin och köttfärssås. Förlåt. Rädd för mitt eget beteende. Rädd för pappa. Han gick fram och satte sig på huk. – Det gör inget, gummelumman. Jag var Åsa igjen.

Gustafsson (2006, s. 111-112) forteller om hvordan det føltes når moren søkte hennes trøst:

Det här var fel. Det var hon som skulle trösta mig när jag var ledsen. Det var hon som skulle vara mitt stöd. Jag skulle inte vara den starka. Men det var jag, hela tiden. [...] Jag lämnade henne sittande på golvet och gick in på mitt rum och grät. För att jag inte kunde trösta henne. För att mitt liv var så baklänges.

En del av rolleforvirringen handler også om redselen barna hadde for å bli som sine foreldre, og selv utvikle alkoholproblemer som voksne:

För det skulle inte förvåna mig och då har viljestyrka ingen betydelse! Jag dricker ju själv nu. Inget jag tänker ta avstånd ifrån. Och så får man se hur långt det håller. Fan om det skall hända mig (Eriksson, 2009, s. 126).

4.2.3 Statist i eget liv

Når foreldrenes alkoholproblemer dominerte hverdagen, opplevde alle de fire forfatterne at de selv kom i bakgrunnen:

Jag var tio år och hade åkt tunnelbanan själv hemifrån för att träffa honom på puben [...] Folk var fulla, det var rökigt och jag ville bara gå hem med honom. Jag ville höra om fjällen, prata och fika [...] att han skulle berätta hur mycket han saknat mig [...] Men han skulle snacka med grabbarna [...] visst kunde jag väl förstå det? [...] Hela tiden, överallt kom jag i andra hand (Gustafsson, 2006, s. 127-128)

Ansvarsfølelse for foreldrene, uro for dem, samt å hele tiden være på vakt for å ikke sprekke fasaden, gjorde det vanskelig å konsentrere seg om sitt eget liv – om skole, venner, fritid: «Tanken bet sig fast vid mig hur mycket jag än skrattade, vilken kille jag än var kär i och hur mycket jag än försökte koncentrera mig på fysiklektionen. Skulle mamma vara nykter när jag kom hem?» (Eriksson, 2009, s. 25). Følelsen av at alle andre hadde det bedre var tyngende. I flere av historiene kommer det fram hvordan de gode stundene med foreldrene måtte nytes og bevares selv om det innebar at skole og viktige ting fikk vente: «I dag skulle vi leka att allt var bra», uttrykte Eriksson (2009, s. 107). Forfatterne tillot seg kun å føle glede om foreldrene hadde det bra: «Jag tackade nej til ett kalas [...] eftersom jag tyckte det kändes fel att ha roligt i samma trapphus som mamma fanns» (Gustafsson, 2006, s. 152). Samtlige beskriver hvordan andre voksne var med på å forsterke deres følelse av å komme i andre rekke, selv om hele team av profesjonelle kunne være involvert i noen av familiene:

Mötet innleddes och fokus skulle vara på mig, var det sagt. Men vi pratade bara om mamma. Mammans olika kontakter sa att de aldrig hade pratat med varandra och inte sett varandras journaler. [...] När vi gick därifrån förstod jag att inget hade hänt, fram och tillbaka hade vi pratat [...] De fina lovorden spelade ingen roll om det inte fanns en vilja bakom. Och det fanns ingen som ville ta bort ansvaret från mig. Kunde den sextonåriga tjejen som så klart och tydlig förklarade sina behov verkligen vara i behov av hjälp och avlasning? (Eriksson, 2009, s. 145).

4.2.4 Heltefigurer, demoniskurker og foreldrekostymer

Som barn beundret forfatterne foreldrene, og de hadde på mange måter et heltebilde av dem. Linderborg (2007, s. 24) omtalte sin far som den morsomme, sterke kosebjørnen «Baloo».

Eriksson (2009, s. 124) beskriver hvilket bilde hun hadde av foreldrene – kun basert på de gode stundene med dem – som hun ville formidle til omverdenen:

[...] jag önskade att bilden av oss tre i soffan skulle frysa fast och aldrig någonsin försvinna. Jag ville spara den och visa upp den för alla som inte fattade varför jag kämpade så hårt för att vinna tillbaka min mamma. Jag ville bevisa för dem att jag faktiskt hade världens bästa mamma, och pappa också (Eriksson, 2009, s. 124).

Når foreldrene handlet stikk i strid med «heltebildet», har samtlige av forfatterne brukt eksterne forklaringer. Alkoholen var selvsagt en av dem, men flere av forfatterne har også gjort en slags inndeling av forelderen i to personer – den rusede og den rusfrie, den syke og den friske, den riktige og den «besatte»:

[...] hennes händer skakade, hon var rastlös och såg jagad ut. Hennes blick var svart och jag tänkte att hon hade demoner inom sig, demoner som med all kraft försökte få henne att stilla kaoset i kroppen (Eriksson, 2009, s. 244).

Det kunne også handle om at Gud ble klandret for foreldrenes forfall og død: «Om det finnes noen Gud, så er Han ikke rettferdig slik som Jesus. Hvordan kunne Gud la både mor og far dø med så kort mellomrom?» (Grinderud, 2011, s. 17). Opplevelsen av at det var noe eksternt som ødela foreldrene, kunne lindre følelsen av at forfatterne selv hadde skyld i problemene:

Når det gjelder mamma har jeg brottats med skam- og skuldkänslor under åren, samtidigt som jag känt att jag inte haft någonting att dölja. Det var hennes psykiska problem som ställde till det – inte jag. Demonerna, rösterna, agenterna, spionerna, kungahuset och myndigheterna [morens vrangforeställingar] – alla var de onda och trakasserade henne. De gjorde hennes liv till en plåga och tvingade henne att gå in i sig självy, att stänga ute oss andra. Att stänga ute mig (Gustafsson, 2006, s. 254).

Når foreldrene endret seg mye som følge av alkoholmisbruket kunne det oppleves som at de var borte selv om de var fysisk nærværende, noe Eriksson (2009, s. 187) her beskriver:

Kommer aldrig att finnas i den kroppen igjen som har samma namn som min mamma, ser ut som min mamma och har samma röst. Kan ni föreställa er hur det känns? Det finns ingenting av min mamma kvar [...] Det fins andra röster i henne som talar. Alkoholen. Rösten som alltid kommer att vara starkare än min.

4.2.5 Egne refleksjoner og kommentarer til «Å spille teater»

Ved høytider ble tydeligvis kontrastene mellom barnas ønskede bilder av forelderen, og den faktiske virkeligheten de måtte leve med, forsterket. Det er tankevekkende at forfatternes

skam var bunnet i et problem som egentlig var foreldrenes. Det ligger et paradoks i at foreldrene formante barna til å ikke fortelle om problemene til andre, samtidig som de fornektet at det fantes problemer overhodet. Linderborgs begrep om å beskytte «det som er vårt», fanger opp barnas forsøk på å skjule egen smerte for å bevare det gode i forholdet, og forelderens selvbedrageri ble kanskje initialt sett som en nødvendig forutsetning for dette. Det får meg til å tenke på det kjente sitatet fra Ibsens teaterstykke «Vildanden»: «Tar du livsløgnen fra et gjennomsnittsmenneske tar du lykken fra det med det samme.» Muligens kan man si at foreldrenes og barnas «vi» i høy grad bestod av deres allianse mot omverdenen.

En kontrast til barnas beskyttende oppførsel var da lojaliteten tilsynelatende ble brutt, f. eks når barna gjorde narr av foreldrene. Humoren kan samtidig forstås som en fasade for ikke å kjenne på smerten, noe Gustafsson også uttrykker (jfr. kap. 4.2.1). Det kunne være en måte å gjøre det som var annerledes og farlig til noe morsomt og dermed mindre farlig. Om de ulike formene for fasader skjulte skam og problemer, så opplevde forfatterne humoren som en del av dette. Det er vanskeligere å forstå at andre voksne også bevarte hemmelighetene i stedet for å gripe inn. Kanskje kunne det handle om et ønske om å ikke blande seg inn i problemene, eller en frykt for å skape større problemer for barna dersom den virkelige sannheten kom fram? Denne hemmeligholdelsen kan ha vært gjort i beste mening, men det er likevel verdt å fundere over om den i stedet støttet opp under foreldrenes alkoholproblemer, ved at de ikke kom fram i lyset og at konsekvensene ble slettet over.

Min forståelse av rollebyttene er at barna i lojalitetens navn unngikk å legge «sten på byrden» foreldrene hadde, samtidig som de forsøkte å hjelpe foreldrene med den smerten de allerede bar. I tilfellet med Linderborg som «ble» moren, er dette særlig tydelig. Barna fikk dermed en større byrde å bære sett fra to vinkler, og det framstår som om de var veldig alene om å bære den. Det framgår at ansvaret barna bar var pålagt dem både direkte, gjennom tidvis skyldbelegging fra foreldrene, og indirekte. Den indirekte ansvarspåleggelsen kom fra tre faktorer, gjennom at: a) foreldrene ikke klarte å ta tilstrekkelig ansvar for seg selv, b) foreldrenes ansvar for barna var mangelfull, og c) at støtten fra den «friske» foreldereren var utilstrekkelig. Det kan være sunt og naturlig for barn å ha ansvar i familien som er adekvat ut fra deres alder, kontekst og individuelle forutsetninger. I forfatterens tilfelle slet foreldrene med problemer de ikke mestret selv som voksne. At barna alene måtte bære ansvaret som oppstod i kjølvannet av dette, vil åpenbart være verken adekvat eller konstruktivt. Barnas undring om det virkelig skulle være slik, kan vise til frustrasjon og motvilje mot situasjonen,

men samtidig en tvil på egen forståelse av det som hender. De må ha følt at foreldrenes problemer var helt utenfor både deres egen og foreldrenes kontroll, da de undret om alkoholmisbruket også kom til å ramme dem selv uten at de kunne gjøre noe med det.

Religiøse uttrykk kan ha vært en måte å forklare det ubegripelige. Gjennom å tillegge problemene ytre faktorer som sykdommer og demoner, slapp barna å gi opp bildet av den gode forelderen og føle seg helt sviktet. Bildene de hadde av foreldrene framstår samtidig som unyanserte gjennom at de ikke erkjente det «onde» som en del av foreldrene. Det ble en slags mentalitet at helter aldri kan gjøre noe ondt. Hva om demonene faktisk ikke var demoner, men mamma eller pappa, selv om de kunne være hverdagshelter iblant også?

Mennesker påvirkes naturligvis av relasjonene de befinner seg i, men det framstår som at dette fikk overdimensjonerte former i relasjonene mellom forfatterne og deres foreldre med alkoholproblemer. Uttalelser som å «leke at alt var bra» viser tilbake til teaterspillingen. Barna kunne ikke være seg selv med både gode og vonde følelser, for ikke å være til belastning og skape mer uro i familien. Det var som om barna bare eksisterte for foreldrene, og ikke kunne leve sitt eget liv og forme det som de ville – de var statister i eget liv. Med tanke på langsiktige konsekvenser er dette særlig urovekkende når det går utover barnas skolegang og psykiske helse.

4.3 Følelsenes krig

Jag kunde inte bestämma mig för vad jag skulle känna. Borde jag inte ställa mig upp och bara skrika ut min lycka, gråta av glädje över att kampen var över, att mamma faktiskt skulle in på behandling? Men känslorna liksom krigade mot varandra. Var det så enkelt? Var det verkligen över nu? (Eriksson, 2009, s. 155-156).

Livet med foreldre med alkoholproblemer kunne til tider arte seg som krigssoner både i dagliglivet og i følelseslivet. I dette avsnittet utdypes de motsetningsfylte følelsene forfatterne har hatt overfor foreldrene og relasjonen til dem.

4.3.1 Seier og nederlag med kjærlighet som våpen

Begrepsbruk som handler om kjærlighet er framtrødende i alle de fire selvbiografiene. Det handler om barnas kjærlighet overfor foreldrene, men også opplevelsen de har hatt av å være elsket av en mor eller far som gjorde sitt beste, *tross alt*: «Han hade ju gett

mig all kärlek som fans att få» (Linderborg, 2007 s. 250). Kjærligheten har ikke gjort noen av foreldrene rusfrie, men har for flere bidratt til å gjøre livet verdt å leve:

Jeg vet at jeg var elsket på alle vis, og det er derfor jeg også holdt ut smerten som du påførte meg fra jeg var ti år gammel. Jeg vet i dag at du ikke på noen måte ønsket å gjøre det, men livet ditt hadde hengt seg opp, og du hadde ingen mulighet til å komme deg ut av det som var vanskelig (Grinderud, 2011, s. 13).

For Gustafsson (2006, s. 89-90) var det vanskeligere å vite om hun var elsket av moren:

Lika fort som hon kunde gå i gång och bli aggressiv och misstänksam, blev hon plötsligt otroligt älskvärd och «normal». Då bakades det bullar och det skulle ätas mellanmål [...] och det var noga med tandborstning och kläder. Men nästa dag [...] kunde hon bara skaka på huvudet, mumla något och flina och då visste jag att det inte var bra [...] De gånger som mamma tog i mig på ett kärleksfullt sätt, kramades eller busade med mig kan jag räkna på ena handens fingrar. Det hände alltid när någon annan var med. Det var precis som om hon behövde visa att hon också kunde.

Opplevelsen av å være elsket kunne for flere andre være til stede selv om de følte seg sviktet gang på gang. Det oppstod imidlertid vanskelige følelser når barna skulle søke nærhet, trøst og kjærlighet fra den som samtidig var årsaken til de sorgene og smertene de hadde. Flere av forfatterne har delt seng med foreldrene til sent i barndommen eller tidlig i ungdommen:

Jag la mig i sängen bredvid henne, kramade hennes smala kropp och vi grät tillsammans. Mamma grät för att hon kände sig som en usel mamma, jag grät för att jag visste att jag var en usel dotter. [...] «Jag älskar dig gumman», viskade mamma medan tårarna rann nedanför hennes kinder. «Jag älskar dig mamma, jag älskar dig mest av allt. Det vet du väl?» [...] Jag strök henne över håret, hon var svettig och varm av all ångest. «Mamma kan du inte bli frisk för min skull? Så kan vi fixa på tomten, vi kan laga mat tillsammans och grilla precis som förut, vi kan pyssla tillsammans, städa till Trazan och Banarne-skivan [...] skulle inte det vara kul, mamma?» Mamma hann knappt säga ja innan hon somnade igjen (Eriksson, 2009, s. 54).

Om foreldrene holdt seg rusfrie kunne det oppleves av barna som en kjærlighetserklæring til dem selv. Dette gjaldt særlig om foreldrene trosset abstinenser, angst og smerte og lot være å drikke på høytider og andre dager som var viktige for barna: «Men att mamma var nykter i dag, den viktigaste dagen på året, var mer än jag någonsin kunnat önska mig» (Eriksson, 2009, s. 122). Barnas kjærlighet *til* foreldrene kom også tydeligst fram i stunder da foreldrene hadde klare øyeblikk og var rusfrie. Alle beskriver imidlertid en form av kjærlighet til foreldrene som kun er betinget av at de er nettopp deres foreldre. Sagt med Erikssons (2009, s.

186 og 194) ord: «hon [...] har format mig till den jag är idag, på gott och ont», «ni har gett mig allt». I sitatet nedenfor skriver Linderborg (2007, s. 266) om hva hun ville sagt til faren om hun hadde fått vært med ham på dødsleiet. Sitatet fanger opp en forståelse av kjærligheten i relasjonene som flere formidler – kjærligheten er ikke komplisert, kun situasjonen:

Jag kände att jag velat vara med honom. [...] Lagt en hand på hans panna och sagt att jag var så tacksam över att jag fått lära känna honom. Tacksam över all okomplicerad kärlek och alla komplicerade erfarenheter. Att det inte var hans fel att mitt livstema varit prestationsångest och rädslan att bli övergiven. Jag skulle [...] viska att utopin om en herrlös värld utan klasser, nationer, pengar, krig och konkurrens fortfarande är den vackraste dröm jag hört. Jag vet vad han skulle svara. Han skulle säga att det inte riktigt blev som han velat. Varken livet eller åren med mig. Och att jag varit duktig. Då skulle jag säga som det var, att visst fanns det sådant under min uppväxt jag saknade men att jag också fick mycket andra inte fick. Att vi varit duktiga båda två.

For Gustafsson har kjærligheten framfor alt handlet om den hun har til seg selv, ektemannen, barna og livet. Hun beskriver hvordan hun elsket og beundret faren som barn, men at kløften mellom dem økte i takt med at hun vokste opp og farens alkoholmisbruk eskalerte. Likevel framgår det at hun følte kjærlighet for ham selv da det var som verst mellom dem:

Jag skrev ett brev där jag talade om att jag inte ville ha någon kontakt. För att jag mådde så dåligt när han drack, för att jag trodde att han skulle suppa ihjäl sig, för att jag inte stod ut med att se på, för att han inte var intresserad av mig och min familj, för att han bara pratade om sig själv när han ringde, för att min son inte visste vem han var. För tusen saker. För att jag älskade honom (Gustafsson, 2006, s. 196).

Det framgår svært få utdypelser av hva forfatterne legger i det «å elske» sine foreldre, men det framstår som at det handler om en *følelse* mer enn noe annet. Begreper som brukes er blant annet «varm i hela kroppen av kärlek» (Eriksson, 2009, s. 122), og «brann i brystkorgen när jag tänkte på honom [...] Mitt hjärta ömmade för honom» (Gustafsson, 2006, s. 83).

4.3.2 Skadet håp

Når de vonde opplevelsene og svikene ble for mange, ble det vanskelig å bevare håpet om at foreldrene skulle bli rusfrie og forholdet til dem bra igjen. Om foreldrene lovet og bedyret at de skulle holde seg bra oppstod blandede følelser hos forfatterne. Om de ga nye sjanser til foreldrene, var det ikke nødvendigvis helhjertet: «det skulle bara bli som alla andra gånger» (Gustafsson, 2006, s. 217). På den annen side kunne forfatterne innstille seg på å ikke håpe, for å slippe å bli skuffet om foreldrene fikk tilbakefall, men så kom håpet likevel: «Men jag

ville inte hoppas, hade lärt mig att inte hoppas, men en underbar vecka var mer än jag tidigare hade kunnat hoppas på. Jag flöt med» (Eriksson, 2009, s. 190).

Oppgittethet var utenkelig da barna var yngre, men vokste fram da de ble ungdommer. Dette skjedde imidlertid ikke uten kvaler. Flere spurte seg om det var mulig eller «lov» å gi opp håpet om sine foreldre: «Som om man har något val. Jag var femton, skulle jag kunna välja att inte orka längre? Vad skulle jag göra då? Bo på gatan? Vad var alternativet?» (Eriksson, 2009, s. 75). Da håpet nesten var som bortblåst spurte Eriksson (2009, s. 186-187) seg vidare:

Hur kan man leva utan sin mamma? [...] Ni som ser mig tänker att jag mår hur bra som helst. För visst, på utsidan mår jag bra. Jag har kul med kompisar och planerar resor. Men förstår ni inte att inom mig verkar ett otroligt kaos? Ett totalt mörker, en förvirring, en saknad, en förlorad barndom. Mamma är som luft för mig i dag. Seriöst jag bryr mig inte. Men jag VILL bry mig. Jag vill gråta som ett barn. Helt förtvivlad över att allt jag kämpat för hela mitt liv nu är förlorat.

Alle beskriver hvordan de har gått gjennom faser av likegyldighet og en opplevelse av å bli følelseskald: «Jag byggde upp min mur, sakta med säkert, för att inte låta det göra mig illa, gräva sig in i min själ» (Gustafsson, 2006, s. 128). Dette gjorde det vanskelig å slippe andre mennesker innpå seg: «jeg var sikker på at de kom til å svike meg, akkurat som du gjorde» (Grinderud, 2011, s. 130). Det var ikke kun de vonde følelsene som ble skjøvet til side, men også de gode: «Første gang jeg husket og følte glede over oppveksten, ville jeg ikke være ved det, fordi det gjorde så vondt. Gleden kan være smertefull når den er en liten del av en stor smerte» (Grinderud, 2011, s. 7).

4.3.3 Med hatets skjold

Selv om kjærligheten er tydelig, så var den særlig i ungdomstiden vekslet med hat. Dette forklares ut fra foreldrenes varierende oppførsel: «Det gör mig galen att behöva anpassa mig till henne hela tiden. Underbara mamma ena dagen och sen människan jag hatar mest av allt nästa» (Eriksson, 2009, s. 139). Som Grinderud (2011, s. 15) skriver var det egentlig ikke selvsagt å definere de negative følelsene han hadde overfor moren som hat: «Nei, ikke hater, men noe annet... Jeg finner ikke ord for det jeg mener».

Det kommer fram flere grunner til at barna kunne føle hat eller vonde følelser overfor foreldrene, og en fellesnevner er følelsen av å bli sviktet, eller som Gustafsson (2006, s. 21) skriver: «Jag var förtvivlad och kände mig så maktlös. Jag hatade henne för att hon gjorde

mig illa och jag hatade henne för att hon luktade. Jag hatade henne för att hon... inte fanns». Som Linderborg (2007, s. 181) skriver kunne det også handle om å føle avsky når hun så faren forfalle i alkoholens avgrunn: «Min pappa var inte någon Baloo och absolut ingen kapten Efraim Långstrump. Han var inte längre en älskvärd exentriker. Han var svag». Hatet ytret seg i at forfatterne på ulike måter tok avstand fra foreldrene, som for Linderborg blant annet innebar at hun byttet til morens etternavn og flyttet til henne permanent.

4.3.4 Døden – venn eller fiende?

Barna har båret en stor frykt for at foreldrene skulle dø som følge av misbruket. Redselen styrte hverdagen og spøkte alltid i bakhodet. Enkelte var dessuten urolige for at foreldrene skulle gjøre alvor av trusler om å ta sitt liv:

Jag fick en tvångstanke. Varje natt var jag tvungen att gå upp fem, tio gånger för att se om hon fortfarande andades. Jag var så otroligt rädd för att hon skulle göra allvar av sina hot och försöka ta livet av sig. Och då skulle det vara mitt fel, om jag inte fanns där för att stoppa henne (Eriksson, 2009, s. 52).

Senere ble dette vekslet med en følelse av at det *ikke* var skremmende om foreldrene døde:

Tidigare hade jag gjort allt i närheten av pappa. Nu höll jag mig på mitt rum och klippte dödsannonser ur VLT som jag sprarade i en liten rysk träask. Pappa tömde den utan ett ord. Jag fyllde den på nytt. Det var en tyst kamp ingen av oss låtsades om. Jag slutade vara rädd för tanken på att han kunde dö ifrån mig (Linderborg, 2007, s. 175).

Samtlige har i perioder ønsket forelderen skadet eller død. De opplevde at døden kunne være til forelderens beste, men også at det ville stanse den egnes og andre familiemedlemmers lidelse. Likevel fikk de skyldfølelse over slike tanker:

Hur fan kunde jag tänka så? Jag hatade mig själv. Det var ju min mamma, min underbara fantastiska mamma. Jag ville inte att hon skulle dö, jag ville bara att hon skulle komma hem igjen, säga godnattfrasen som ingen annan kunde och hålla mig i handen när jag somnade (Eriksson, 2009, s. 171).

Om foreldre senere faktisk døde vekket det blandede følelser. For flere kunne det bli begynnelsen på noe nytt, mens Grindrud (2011, s. 51) opplevde døden som det ytterste sviket: «Hvordan kunne hun bare dra sin vei? Først drikke seg full, og så bare stikke av til den fredelige himmelen, eller hvor nå enn hun hadde reist». Hos alle de som har mistet foreldrene framgår likevel en tydelig tro på at foreldrene har kommet til en bedre tilstand. Det omtales

ikke nødvendigvis som himmelriket, men som en slutt på lidelsen og en tilstand av ro: «Jag hade önskat livet ur pappa flera gånger bara för att slippa må dåligt. Men nu när han var död var det enda jag tänkte på att hans lidande var över. Inte mitt» (Gustafsson, 2009, s. 243).

Grinderud (2011, s. 98) er den eneste som uttrykkelig tar opp at han har gått gjennom faser der han selv ønsket å dø, «ikke av alkohol, men av fortvilelse og håpløshet». Vissheten om at døden kunne være en utvei lettet på trykket og ga en følelse av valgfrihet. Paradoksalt nok sier han at det var minner fra barndommen som holdt ham oppe og gjorde at han ikke tok sitt liv.

4.3.5 Egne refleksjoner og kommentarer til «Følelsenes krig»

Når jeg leser bøkene vekkes flere spørsmål i meg. Foreldre som gang på gang velger alkoholen framfor barna – kan man virkelig si at de *elsker* sine barn? Hvilken rolle spiller egentlig kjærlighet, om man likevel utsetter den man påstår at man elsker for så mye vondt? Som Tina Turner sier i sin kjente låt som berører relasjonen med eksmannen som utsatte henne for vold: «What's love got to do with it?» Faktum er at ingen av foreldrene ble rusfrie, til tross for all kjærlighet. Like fullt framgår det at flere av forfatterne følte og føler seg elsket av foreldrene, og at denne følelsen var et viktig våpen - ikke bare i kampen for å få foreldrene rusfrie, men også for å oppnå et verdig liv selv. Det framstår som at en forutsetning for å føle kjærlighet til foreldrene har vært å se det som at de tross alt gjorde sitt beste, selv om det ofte ikke opplevdes som godt nok under oppveksten. Fra Gustafssons historie blir det tydelig at når foreldrene drakk, ruset seg eller var psykisk syke det meste av tiden, ble dette bildet dominerende. Da ble det vanskeligere å rette kjærlighet mot, og motta kjærlighet fra foreldrene. Det framstår som at hun opplevde at moren «visste» hvordan hun skulle vise kjærlighet, men kun klarte å gjøre det når andre observerte.

Funnene illustrerer at håp på mange måter har vært knyttet til tillit. Håp forbindes vanligvis med en god følelse, men håpet kunne være smertefullt når forfatterens erfaring tilsa at de ble sveket gang på gang. Å kjempe mot håpet kunne være en strategi for å unngå skuffelsen, men beslutningen om at de måtte velge bort håpet var i seg selv sorgbetont. Det innebar en erkjennelse av at foreldrene gang på gang valgte alkoholen framfor barna, og antagelig fortsatt kom til å gjøre det. Å gi opp håpet var som å gi opp både foreldrene og alt forfatterne hadde kjempet for under oppveksten. Samtidig fikk de veie dette opp mot at likegyldighet gjorde det lettere å ikke ta innover seg smerte og svik foreldrene utsatte dem for.

Hatet framstår i historiene som en samlebetegnelse på de sinte følelsene som overtok for skuffelsen og sorgen da heltebildene hadde sprukket helt. Alliansen mot omverdenen (jfr. kap. 4.3) ble truet da barna gang på gang ble sveket av sin «allierte». Det er som om barna satte opp et «skjold» av avsky og sinne mot foreldrene. I sitt mest ekstreme uttrykk framgår det at de ikke så noen annen løsning på problemet enn foreldrenes død. Det kan framstå som om tanken på døden var lettere å forholde seg til enn tanken på å gi opp foreldrene. Delvis fordi døden ikke ville innebære at barna måtte svikte foreldrene gjennom å «overgi» dem, men også fordi foreldrenes svik mot barna dermed skulle opphøre for godt. Like fullt kunne barna oppleve sitt eget *ønske* om foreldrenes død som et svik mot dem. Døden i seg selv kunne også symbolisere det ytterste sviket da den vel kom, fordi foreldrene for alltid ble borte fra barna.

4.4 På leting etter et ansikt

På natten drömde jag att hela min avhandling förvandlats till en begravningsannons, sida upp och sida ner: *Min fina pappa, min bästis och bundis, Baloo, kapten Efraim Långstrump, liraren och hårdarmästaren Leif Andersson... [...]*. I drömmen ansätter min professor mig. – Du måste ta reda på vad din pappa hette, Åsa. Du måste bestämma sig för vem han egentligen var (Linderborg, 2007, s. 269).

Selvbiografiene er i seg selv et tydelig eksempel på hvordan forfatterne forsøkte å forstå foreldrene og det de har gått gjennom med dem. I dette kapittelet utdypes forfatternes leting etter å finne det flere omtaler som foreldrenes «sanne» ansikt, bak rusen og fasadene.

4.4.1 Å trække i spor og minner

I alle bøkene fins omfattende beskrivelser av foreldrenes oppvekst, interesser, venner og jobbsituasjon, og det er tydelig at forfatterne har innhentet mye informasjon om dette. For enkelte har dette skjedd særlig etter foreldrenes død. Det å søke etter spor i både foreldrenes liv og egen oppvekst har for flere vært viktig for å kunne håndtere livet nå:

Hvordan skal jeg klare meg når veggene har ramlet ned rundt meg? Jeg må starte på min egen vei. Hadde jeg bare fått en snor jeg kunne følge, holde i når jeg ikke lengre ser hvor den går. Jeg må trække i barndommens spor og minner for å finne meg selv og forsone meg med livet og mor (Grinderud, 2011, s. 18).

Kunnskaper om sosiale og psykiske problemer strakk ikke til for å gi forståelse for foreldrene:

Som historiker forsøkte jag se på de invanda tingen från min uppväxt med en professionell blick. Göra dem annorlunda, till analysföremål jag kunde testa mot vilken samhällsvetenskapelig teori som helst om klass, smak och identitet. Min utbildning gav mig en förståelse som lugnade mig för stunden men snart visade sig vara otillräcklig och bedräglig. För vred jag på pappas saker det allra minsta såg de ut som vanligt igjen. Jag var tvungen att söka svaret på mina frågor i honom, i den jag trodde att han var (Linderborg, 2007, s. 273).

Å rydde i foreldrenes ting og hjem etter deres bortgang, ble en viktig måte å søke forståelse for hvem de faktisk var, og hvordan de hadde det:

Jag tog ner den svarta skinnjackan från sin galge och insåg att den betydde mer för mig än jag trodde. Den luktade pappa. Det här var han. [...] Minnesbilden av hans ansikte där han låg var det sista jag såg innan jag somnade på kvällarna och vissa dagar dök hans insjunkna ansikte bara upp framför mig. Han skulle alltid finnas kvar. [...] Vad hade han tänkt de sista dagarna? Hade han sett sitt liv rinna ur händerna och kunnat luta sig tillbaka och ge sig av med lätt hjärta? Eller hade han kämpat emot sin egen kropp och det liv han så länge föraktat? (Gustafsson, 2006, s. 247-248).

Forfatterne har studert foreldrenes ansikt for å forstå dem bedre – både i minnet, som vi ser av sitatet ovenfor, og i det daglige. Gustafsson (2006, s. 107-108) beskriver også et ønske hun hadde om å lese i morens dagbøker. Lenge gjorde hun det ikke: «Det var tabu. Jag skulle vänta». Når hun endelig turte å lese i dem oppdaget hun at det sto helt ubegripelige ting som moren hadde skrevet i tilstander av beruselse eller psykose: «fick till slut inse fakta – min mamma var knäpp [...]. Hon hade en egen värld». Å selv skrive *om* foreldrene oppgis derimot av samtlige som en viktig kilde til å finne, belyse og bevare foreldrenes «sanne» ansikt. I tillegg til å skrive selvbiografiene har alle forfatterne skrevet dagbøker:

Tomtebloss som gav sken åt vissa saker som legat i skugga men ändå brann för svagt och kort för att ge belysning åt det jag sökte. Jag skrev om adventsstjärnorna som lyste i Viksängs alla fönster på morgnarna då bara pappa och jag hunnit ut. Om hur bred hans rygg var där jag satt bakpå pakethållaren (Linderborg, 2007, s. 176-177).

Eriksson (2009, s. 74) skrev dagboken anonymt på internett, slik at andre kunne lese den uten å vite hvem hun var: «När jag skrev fick jag ordning på tankarna, de sorterades in i olika fack. Men när jag skrev började jag också tänka, försvann in i helvetet och det gjorde så ont».

4.4.2 Så nære, men likevel så langt bort

Forfatternes ønske om å nærme seg foreldrene er med hele veien i bøkene. Nærheten ble imidlertid begrenset av at alkoholproblemene kom i hverdagens sentrum, og av det

Linderborg (2007, s. 258) kaller det «oförlösta» i relasjonene. Uttrykket får symbolisere de temaer som samtlige av forfatterne forteller om at de mer eller mindre stilltiende måtte akseptere at det ikke ble satt ordentlig ord på mellom dem og foreldrene. Det gjaldt hovedsakelig alkoholproblemene, men også hendelser i deres egen og foreldrenes historie.

Allt hon berättade om sig själv, och sådant som jag fick höra av andra om henne, sög jag i mig som en svamp. Hon var så hemlig, avståndstagande annars. Hit men inte längre. Integritet. Ibland åkte vi in till Kungsträdgården, åt mjukglass och tittade på blommor. Jag kunde känna hennes hand omsluta min, samtidigt som hon aldrig varit längre bort. Så var det hela tiden: det kändes som om hon aldrig släppte in mig i sitt liv. När jag var liten kunde jag naturligtvis inte klä den känslan i ord, den bara fanns där. När jag ble äldre förstod jag – och levde med det (Gustafsson, 2006. s. 82).

De gode samtalen med foreldrene blir beskrevet som betydningsfulle selv om det uforløste lå i luften. Eriksson (2009, s. 146), liksom fler av de andre, tror at disse betydde mye også for foreldrene: «Det var så underbart att bara få berätta om skolan, [...] om allt möjligt. Jag tror att mamma värderade våra bra stunder tillsammans lika högt som jag». I de gode periodene kunne et ønske oppstå om å finne tilbake til det de hadde før problemene overtok:

Jag önskade att han tog fram kinaschacket, hällde upp öl åt sig i ett repigt Duralex-glas och sa att det är min tur att börja. Jag heter inte Åsa, ville jag säga till honom, för jag är inte Åsa. Jag är Natasja, Tussigull, gumman, gummelumman, tokan, jäntan. Du har väl inte glömt bort alla namn du gav mig? Jag minns dig, pappa. Vad kommer du ihåg av allt det som var du och jag? (Linderborg, 2007, s. 258).

For samtlige avtok den gode dialogen med foreldrene i takt med at problemene tiltok: «Vi var båda så fixerade vid hans flaskor att vi inte längre såg varandra. Om vi pratade kändes det som når man säger något med munnen tryckt mot ett dricksglas» (Linderborg, 2007, s. 174).

Ved visse tidspunkter da problemene var som verst, forsøkte forfatterne å konfrontere foreldrene med det «uuttalte». Det ble opplevd problematisk, men også sårende, når foreldrene fortsatt fornektet drikkingen. Enkelte kunne imidlertid finne informasjon om foreldrenes anger, skam og håpløshet uten at de fortalte det til dem direkte. Gustafsson (2006, s. 186) fant ved en tilfældighet et brev faren hadde skrevet, men aldri gitt til henne. Der skrev han om det han aldri klarte å erkjenne for henne, selv om han ønsket, og hun konstaterer: «Känslorna av skam och skuld var för stora för att han någonsin skulle erkänna det för mig. Hellre lät han mig sitta mittemot honom och förnedras av hans lögner. Han offrade mig».

4.4.3 Veiledere og villedere

Andre mennesker kunne være til både byrde og befrielse. Eriksson (2009, s. 77) og broren kom nærmere hverandre på en ferietur der de delte sine opplevelser av moren med hverandre: «Jag hade träffat någon som visste precis hur det var att växa upp med min mamma».

Grinderud (2011, s. 110-111) har lignende opplevelse av brorens betydning, men beskriver samtidig vanskelighetene med å ta inn over seg en annens perspektiv på moren:

Det var godt å ha Tom [broren], selv om jeg syntes at han noen ganger forsvarte mammas oppførsel unødig. Etter oppholdene på Modum, hvor han også kom til en samtale, forsto jeg at han også hadde sin historie med mor. [...] Selv hadde jeg bare sett min egen historie, fordi den var så mektig og voldsom at det ikke ble plass til andres opplevelser av henne.

Linderborg (2007, s. 218) påpeker hvordan det å selv få barn endret hennes forhold til faren, og knyttet dem nærmere hverandre igjen – «barnet som skulle ge vår relation substans igjen».

Hun beskriver at barna bidro til farens sinnsro og livsmot: «Med dem, sa han, ska allt bli annorlunda» (Linderborg, 2007, s. 250). Å få barn vekket mye følelser og tanker også hos

Gustafsson (2006, s. 190); «Hade hon [mammaen] känt som jag, haft samma

beskyddarinstinkter som jag? Hade hon älskat mig?». Hun følte at behovet for å beskytte barna og familien mot farens alkoholmisbruk var sterkere enn behovet for å knytte nærmere bånd med ham, noe hun også konfronterte ham med:

Berättade om hur [...] maktlös jag kände mig [...]. Och hur illa det gjorde med de mina som jag levde med. Och att jag skulle ha barn igjen och att jag faktiskt skulle välja bort honom om jag var tvungen. [...] När jag tystnade tittade han på mig en stund och drog sedan på munnen. «Men nu överdriver du väl, jag har väl aldrig kommit hem onykter!» «Vad säger du för nåt?» «Jag har väl alltid varit trevlig?» [...] Det var där jag på något sätt stängde av. Jag kände så starkt att han varken ville höra eller se mig. Det blev ingen förändring. I min hjärna var nu alla pappa-kontakter urkopplade. Jag låtsades att han inte fanns, och det funkade. Ibland (Gustafsson, 2006, s. 198).

Venner beskrives som betydningsfulle av flere, særlig om de hadde lignende erfaringer:

Under de senaste två åren hade vi suttit nätterna igenom, analyserat, diskuterat, vänt och vridit och berättat för varandra, försökt hitta svar på varför livet såg ut som det gjorde. Nätterna hade ofta blivit tidiga morgnar. I det föddes en kraft, vi ville förändra världen. [...] Vi hade funnit varandra vid precis rätt tidpunkt i våra liv. Vi hade inte dragit ner varandra, utan lyft varandra när livet var som tyngst. Vi hade förmodligen räddat varandra och nu ville vi rädda andra (Eriksson, 2009, s. 217).

Å møte jevngamle i lignende livssituasjon var imidlertid ingen garanti for at man ville føle fellesskap. Eriksson deltok i en gruppe for ungdommer der hun kun følte seg som en fremmed, ettersom de fleste av disse selv levde på skråplanet og hadde familier med mer synlige problemer både økonomisk og sosialt.

Det framgår at den andre forelderen uten alkoholproblemer kunne være en støtte dersom den levde, men at dette var varierende ettersom de ofte selv var lidende pga. problemene: «Pappa som alltid hade varit min bästa kompis, som jag hade kunnat dela allt med, fanns inte längre kvar. Hans ögon lös inte längre och han klagade på ett tryck över bröstet» (Eriksson, 2009, s. 128). Linderborg (2007, s. 58) skriver: «Mamma ville aldrig prata med mig om åren med pappa men det hände att hon frågade om uppslagsverket han nekade henne».

Eriksson, Gustafsson og Grinderud oppgir at terapeuter, lærere, sosialkuratorer og andre profesjonelle har hjulpet dem å forstå både foreldrene og de egne reaksjonene på opplevelsene bedre. Grinderud (20011, s. 143) ringte fortvilet til sin psykolog Gry og fikk råd da han hadde fire vaskemaskiner og 40 flasker skyllemiddel, og var på vei til å kjøpe en vaskemaskin til:

- Jeg tror dette handler om moren din. Du er på vei ut av kokongen hvor din idylliserte mor og du selv bor. Hell ut skyllemiddelet og avbestill vaskemaskinen, så snakker vi litt senere. Hold ut, dette er ikke farlig. Ha det. Jeg la telefonen ved siden av meg, og da kom tårene. Mor, tenkte jeg, hvorfor døde du så ung? Det er klesvasken jeg husker best fra deg. Alt du vasket etter at far døde. [...] Det ble ikke rent nok for deg, mor.

På den annen side har samtlige hatt mang en erfaring av å møtes med manglende forståelse fra andre profesjonelle:

Läraren [...] försökte tala vänligt. Som om jag var ett barn som inte förstod, som man behövde tala varsamt med. «Jag vet inte, jag pallar bara inte.» Jag stirrade upp i taket. «Therése, jag vet hur du har det hemma, men du måste lära dig att skilja mellan skola och privatliv.» Jag tog mina saker, reste mig upp och slängde dörren igjen efter mig. Klumpen i magen växte. Kaoset i huvudet växte (Eriksson, 2009, s. 119).

4.4.4 Når maskene tas av

Å bli økonomisk selvstendig og flytte for seg selv gjorde det mulig for enkelte å komme ut av fastlåste usunne roller:

För mig var det en otrolig befrielse och relationen till mamma och pappa blev allt bättre. Jag behövde inte längre vara pappas lilla fru, försöka få honom att sätta på diskmaskinen eller lägga smutskläderna i smutskorgen (Eriksson, 2009, s. 258).

For andre var det først mange år etter foreldrenes død at det kunne skje en endring hos dem selv. Forfatterne skriver i ulike termer om hvordan det har vært å gi slipp på de fasadene eller maskene de lærte seg å holde på i oppveksten. Grinderud (2011, s. 124) omtaler dette med et uttrykk han fikk høre av farfaren om å «lukke dører som slamrer». Det handlet om å gi slipp på de følelser, tanker og handlinger som tynget i hverdagen. Dette skjedde ikke alltid i en fei. Følelsen av å være en statist i eget liv kunne sitte sterkt. Gustafsson ytret følgende sarkastiske kommentar da nye problemer dukket opp senere i livet og ektemannen ble alvorlig syk:

Jag hade fått en lott i livet. Acceptera. [...] Mina tankar gick runt i samma banor och varje gång jag såg en ljusning kändes det som att lyssna på en repig skiva: jag halkade tillbaka i samma destruktiva tankemönster och den lilla positiva tråd jag nyss dragit gick av. Jag hade aldrig varit så svag. Och aldrig så stark (Gustafsson, 2006, s. 15).

Lignende tilbakefall på veien mot det Eriksson (2009, s. 259) omtaler som «att bli hel, må bra igjen», framgår hos flere. Det beskrives som viktig å skille mellom det man kan påvirke, og det man ikke kan påvirke. Foreldrenes sykdommer og valg kunne barna ikke påvirke:

När man kommer til den insikten – att jag inte kan förändra, att det inte spelar någon roll hur mycket jag tjatar, hotar eller gråter [...] – då har man kommit en bra bit på vägen. Men man skall heller inte glömma bort att det finns mycket man kan förändra. Man kan alltid förändra sitt eget liv (Eriksson, 2009, s. 272).

En del av dette har vært innsikten om at man ikke *må* bli alkoholiker selv om foreldrene er/var det: «det är ett precis lika aktivt beslut att säga «jag knarkar för att pappa knarkar», som att bestämma sig för att «jag ska må bra [...] jag ska klara mig». (Eriksson, 2009, s. 271).

Grinderud (2011, s. 7) fanger opp et poeng som alle forfatterne understreker på hver sin måte:

Det er ikke alt som kan tilgis, men forsoning må til for at livet skal kunne leves. Når skam, skyld og ubearbeidet sorg står på samme scene, sitter bitterheten i salen og er klar til å lamme oss. *En mor ved navn Wanda* er skrevet ut fra mine minner. Jeg har måttet erkjenne barndommens opplevelser for å komme videre og forsone med mor og livet.

Flere er nøye med å påpeke at det ikke har handlet om å fortrenge de vonde følelsene, men å bearbeide dem og tørre å møte dem, så man ikke «får känna på det senare» (Eriksson, 2009, s.

206). Det har vært viktig å innse at man har rett til å «må bra, trots att mamma mådde dåligt» (Eriksson, 2009, s. 201). De vonde opplevelsene skulle ikke definere dem selv:

Jag har växt upp med en psykiskt sjuk mamma och en alkoholiserad pappa: Hur ska en sådan som jag vara? Det kanske fins outtalade regler för hur vi borde se ut. Måste jag släpa med mig allt som hänt resten av livet? Jag menar inte att man ska låtsas som om det aldrig hänt, utan bara sluta använda det som utgångspunkt för allt negativt, tråkigt eller svårt som man möter under livets promenad. [...] Jag vill gå vidare. Och det är så – mitt liv fortsätter, trots alla mattkanter, gropar och annat jag snubblar på (Gustafsson, 2006, s. 255).

Denne opplevelsen av å ville være mer enn et «alkoholikerbarn» går igjen hos flere. Både Grinderud og Eriksson har i voksen alder jobbet aktivt for å hjelpe barn med lignende erfaringer som dem selv. Grinderud kom til et punkt der han måtte ta et steg bort fra rollen som talsmann for «alkoholikerbarn». Rollen hadde vært en viktig del av hans åpenhet, men det hindret ham fra å frigi seg fra sin mor, noe hans kamerat gjorde ham oppmerksom på: «Han hadde helt rett: jeg var fortsatt bundet til henne. Jeg levde gjennom henne, uansett hvordan jeg snudde og vendte på det» (Grinderud, 2011, s. 148). Dette valget inntraff etter at moren var død, og det var den kontinuerlige fokuseringen på moren han måtte gi slipp på. Grinderud (2011, s. 159-160) beskriver nedenfor et konkret tilfelle der han opplevde at han ble totalt fri fra skam og skyld og usunne bilder av moren. Han hadde i mange år tatt avstand fra filmen “En fisk ved navn Wanda” ettersom Wanda var morens navn og han syntes det var forkastelig å se det forbindes med en fisk:

Jeg sto der helt stille. [...] Jeg kunne velge om jeg ville kjøpe eller leie den filmen jeg hatet mest i hele verden. Klart jeg skulle kjøpe den [...] Jeg ville gå på torget og skrike at jeg var fri og totalt forsonet med mor. [...] Nå er det tid for at mor skal få hvile. Det har vært en slitsom ferd sammen med henne, selv lenge etter hennes død. Jeg har kuttet navlestrengen nå. Den strengen som faktisk har vært nødvendig for meg å være bundet til så lenge for å overleve. Gjennom mye av livet har jeg klamret meg til usunne bilder fra en oppvekst som ikke ble som den skulle. Bildene tok jeg med meg over til voksenlivet. Det er først nå jeg forstår ordene som en god venn av meg sa: det hjelper ikke å tilgi hvis det du sier bare kommer fra munnen og ikke hjertet.

For å endre usunne bilder av foreldrene har forfatterne også måttet gi slipp på forestillinger om hvordan relasjonen med dem burde vært, og heller se det som er og var på godt og vondt:

Jag kunde till och med vara med mamma när hon var onykter, jag visste att jag inte kunde göra något åt saken. [...] Allt vi hade gått igenom tillsammans, alla år som hade varit så kompliserade, hade jag nu lagt bakom mig. Jag gav inte mamma någon skuld

för det som hänt, jag var inte arg på henne, jag behövde inga ursäkter, det gick ändå inte att göra någonting ogjort. Jag var glad att hon kunde vara en del av mitt liv, jag var glad att hon var min mamma [...] (Eriksson, 2009, s. 263).

4.4.5 Den som søker skal finne?

I samtlige bøker framkommer flere beskrivelser av det forfatterne ser som sine foreldres «sanne» ansikt. For Linderborgs (2007, s. 291-292) del var det da hun så faren død i kisten som hun opplevde å møte ham uten fasadene og barrierene, og uten at det uforløste lå i luften:

Äntligen var vi ensamma. Han var inte vaken. Jag var inte rädd. Det fanns ingenting mellan oss. Inte ett ölglas eller ett charmigt leende. Inte ett fundersamt ryck i mungipan, en cigarett, ett skämt. Ingen outtalad saknad efter mamma, ingen längtan efter en annan tillvaro, ingen dröm om ett annat liv. Där var bara pappa och jag.

Flere av forfatterne har følt seg nærmere foreldrene enn noensinne, i møte med deres «sanne» jeg. Gustafsson, Grinderud og Linderborg beskriver faktiske relasjoner med foreldrene selv etter deres død, og hvordan den påvirker dem. Alle formidler i ulike termer hvordan relasjonene har blitt endret av at usunne bilder av foreldrene, dem selv og oppveksten, ble byttet ut med noen mer sunne. Grinderud (2011, s. 109) beskriver det slik:

Det gikk fortsatt ikke en dag uten at jeg tenkte på mor, men nå på en annen måte. [...] som om hun hadde fått nye valører. Før hadde jeg sett på henne som grå og sort, nå var hun som en regnbue [...] i og med at jeg selv hadde endret meg og fått det bedre [...] Bildene av mor som full og ustabil bleknet litt ett litt. De var fortsatt der, men jeg fikk glimtvis tak i noen av hennes gode sider, hennes sjarm og utstråling, hennes sanne jeg.

Det formidles en opplevelse av å finne ut mer om seg selv gjennom å finne nye sider ved foreldrene. Å finne foreldrenes ansikt «gjemt bak all sorgen» kunne gi indre ro og en følelse av trygghet, som Grinderud (2011, s. 7) uttrykker det. Minnet om foreldrenes gode ansikt beskrives av flere som mye bedre å bære med seg enn et følelseskaos. Å finne ut mer om foreldrenes sanne «jag» har likevel ikke bare vært lystbetont for alle:

Den alkoholiserade pappan kände jag inte och jag var inte intresserad av att ta reda på vem han var. Ibland fick jag se glimtar av min riktiga pappa, vilket är smärtsamt eftersom jag inser att jag inte kände honom heller (Gustafsson, 2006, s. 254).

For Linderborg (2007, s. 294) viste det seg i savn etter det som var mistet, og en sørgende følelse over å aldri i tilstrekkelig grad kunne formidle et bilde av den «riktige» faren til andre:

Hur skall jag någonsin kunna förklara för dem hur det känns att somna bredvid en utarbetad kropp som andas såväl svett, öl och ensamhet som en trotsig dröm om solidaritet och rättvisa?

4.4.6 Egne refleksjoner og kommentarer til «På leting etter et ansikt»

Det er bemerkelsesverdig hvordan det som kan synes som små detaljer, ble uvurderlige symboler på hvem foreldrene er/var. Funnene er en tydelig påminnelse om at det ikke fins noe fasitsvar på hvordan en person med alkoholproblemer er, eller hva som gjør at noen drikker. Mest av alt er man mye mer enn en «alkoholiker», selv om rusen kan ødelegge enormt.

Det framgår at forfatterne ikke kun har forsøkt å «finne» foreldrene, men også seg selv. Kanskje ligger det mye sannhet i ordtaket: «For å vite hvem du er må du vite hvor du kommer fra»? Det kan synes som at det å få barn har forsterket dette behovet.

Det å prate om opplevelsene framstår som essensielt for forfatterne under oppveksten, men også i deres voksne liv. I møte med andre som kjente foreldrene eller hadde lignende erfaringer nøstet forfatterne ledetråder for å få større forståelse for foreldrene, situasjonen og egne følelser. Det blir samtidig tydelig at noen mennesker heller fikk forfatterne til å føle seg rådville og mer distanserte fra foreldrene. En god og levende dialog med foreldrene har vært et av de viktigste redskapene for å komme nærmere dem, men selv i de nærmeste stundene var flaskene og livsløgnene til stede som et hinder. I kapittelet illustreres en utvikling mot at barna ikke lengre ville «spille teater» og støtte opp under foreldrenes selvbedrageri (jfr. kap. 4.2.1), men heller få et mer oppriktig forhold til seg selv, foreldrene og andre medmennesker. I kapittel 4.4.4 framgår det at flere av forfatterne begynte å fokusere på nuet og fremtiden, ikke bare fortiden. Fortiden har likevel blitt vekket til liv gang på gang, noe selvbiografiene er et eksempel på.

Funnene viser at det å frigi seg fra skam kunne lede til et ønske om å fortelle verden hva man har opplevd, og kanskje hjelpe andre i lignende situasjon. Det interessante fra Grinderuds historie er hvordan dette beskrives som kun en nødvendig holdeplass på veien, der målet var å finne en balansegang mellom å bære en identitet som «alkoholikerbarn», men samtidig å være noe mer og annet enn det. Det kan synes motstridende at Grinderud taler om å forsones med moren gjennom å bli fri fra henne, men han forklarer at det handlet om å slutte å leve *gjennom* henne. Hans valg om å tre ut av rollen som talsmann for «alkoholikerbarn» framstår mer som hans styrke enn svakhet, mer som en utvikling enn regresjon. Eriksson er ca. halvparten så

gammel som Grinderud, og spørsmålet er hvordan hun ville forholdt seg til den erfaringen Grinderud har gjort? Er hennes aktive arbeid med barn av personer med alkoholproblem kun en holdeplass på veien til nye innsikter – om enn en meget nødvendig sådan?

Erikssons tilgivelsesbegrep settes ved siden av det å ha et godt forhold til moren og akseptere henne som hun er. Dette er naturligvis ikke et praktisk alternativ for de forfatterne som har avdøde foreldre, men funnene viser at det likevel kunne være et følelsesmessig alternativ. Det er nærliggende å ønske at forfatterne hadde oppnådd en slik forsonende holdning allerede i barndommen, men ville det vært mulig å helt unngå bitterheten, skyldfølelsen og rolleforvirringen de har vært gjennom? Hvordan har forfatterne i det hele tatt kunnet vite at de endrede bildene de har fått av moren eller faren er mer “sanne” og “sunne”? Det mest relevante er selvsagt at de selv opplever å ha kommet nærmere en forståelse av hvem foreldrene er/var, og at flere synes de nye bildene er bedre å bære enn de vonde bildene. Det er *deres* «sannhet». Det framstår som at dette har ledet til et ønske om å puste liv i en stolthet som forfalt, et livsmot som dalte, drømmer som ikke ble oppfylt, en identitet som bleknet og en kjærlighet som få trodde kunne finnes.

4.5 Oppsummering

Studiens problemstilling søker svar på hvordan selvbiografiforfattere skriftliggjør sin opplevelse og erfaring av relasjonen med en mor eller far med alkoholproblemer, og på hvilke måter denne relasjonen har formet forfatterne. I dette kapitlet har jeg presentert funn som viser hvordan forfatterne har forsøkt å opprettholde bildet av en normal familie – både for seg selv, foreldrene og omverdenen – med livet som teater. Å slutte å spille teater for foreldrenes skyld, og ha et mer sannferdig og nyansert bilde av både seg selv, foreldrene, relasjonen til dem og oppveksten er kjernepunkter i samtlige selvbiografier. I arbeidet med resultatene har jeg stilt meg flere spørsmål om hvordan funnene best kan forstås, og i neste kapittel søker jeg en fordypelse av det studerte fenomenet i lys av Schibbyes språkdrakt.

Med utgangspunkt i tidligere forskning og min egen forforståelse (jfr. kap. 1.3 og 3.4), er det nærliggende å tenke at ikke alle barn som vokser opp i hjem med alkoholmisbruk utvikler et like balansert og helhetlig bilde av foreldrene og oppveksten som selvbiografiforfatterne har gjort. Funnene viser at forfatterne har ført en aktiv og levende dialog om og med foreldrene

for å komme nærmere dem, og forstå både dem og seg selv bedre. Ut fra dette stiller jeg spørsmålet: *På hvilke måter kan speiling og refleksjon bidra til at maskene fjernes?*

Videre ønsker jeg å få en større forståelse for det tilsynelatende paradoksale som framtrer i følelsenes krig – hvordan kjærlighet kan finnes i sviket, hvordan det er å leve med døden pustende i nakken, og hvordan gleden kan vokse i sorgen. Spørsmålet jeg søker svar på er: *Hvordan kan følelsenes krig forstås fra et eksistensialistisk perspektiv?* Referanserammen blir her hovedsakelig Schibbyes beskrivelse av eksistensiell kjærlighet og angst. I avsnittet søker jeg også en forståelse for hvordan følelsene og erfaringene knyttet til relasjonen med foreldrene kan ha vært med på å forme forfatterne og innsiktene de har gjort seg.

Funnene viser at samtlige av forfatterne har fått en opplevelse av å finne ut mer om hva som er foreldrenes «sanne» ansikt. Det vil være interessant å se nærmere på hvordan Schibbyes teori kan bidra til forståelse for hvorfor dette har vært så viktig for forfatterne. Det siste teoretiske drøftingsspørsmål jeg reiser er: *Hvilken betydning har ansiktets vilkår for forfatterne og deres relasjon til foreldrene?*

I drøftingen av de presenterte tre spørsmålene tilstreber jeg et problematiserende forhold til Schibbyes teori, slik at den ikke skal «konstruere» fenomenet i den forstand at funnene tilpasses teorien (Schibbye, 2009a).

5.0 DISKUSJON

5.1 På hvilke måter kan speiling og refleksjon bidra til at maskene fjernes?

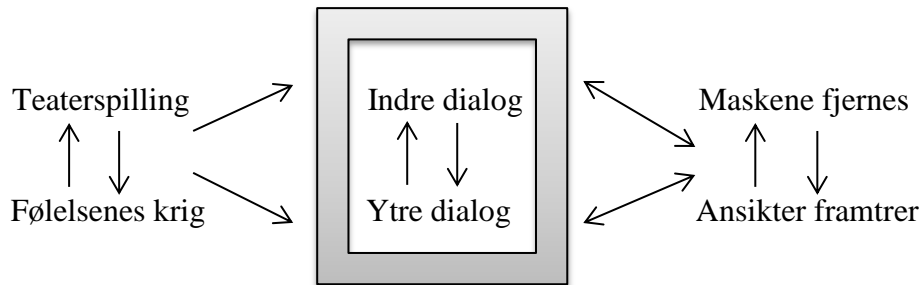
5.1.1 Den levende dialogen som refleksjonsmodell

Det å snakke med andre fremmer ifølge Schibbye (2009a) refleksivitet. Den levende dialogen som framgår av funnene består av ytre og indre momenter. Det jeg omtaler som den «ytre» dialogen, er de samtaleforfatterne førte med andre mennesker de møtte på sin vei. Den ytre dialogen er også den som ble ført med foreldrene. Den «indre» dialogen handler om forfatterens tanker om seg selv, sine relasjoner, sine nære og sine opplevelser.

Mens den ytre dialogen muliggjorde det Schibbye (2009a) omtaler som speiling, handler den indre dialogen om refleksjon. Funnene viser hvordan dialog med andre ga forfatterne en mulighet til å speile og se sitt eget mentale innhold. Den indre og ytre dialogen påvirket hverandre, som speiling og refleksjon i et dialektisk forhold. Den refleksjonen som oppstod i dialog og samspill med andres forståelse og input gjorde det mulig for forfatterne å sortere tankene – de utøvde metakognisjon. Man kan si at maskene og fasadene ble satt opp på bakgrunn av den skam som oppstod i møtet med andre mennesker, men det var også dialog med mennesker som hjalp dem i arbeidet med å fjerne maskene.

Modellen på neste side er min egen illustrasjon av speilings- og refleksjonsprosessen i den levende dialogen. Feltet i midten viser den indre og ytre dialogen som «speilet» der speiling og refleksjon pågår. Modellen viser hvordan forfatterens opplevelsesverden ble endret etter at den ble tatt imot av andre i dialog, og ble blandet med den andres opplevelsesverden, for deretter å bli gitt tilbake igjen til forfatterne. Den viser også hvordan forfatterne «speilet» sine egne opplevelser, og andres formidlede opplevelser, gjennom egen refleksjon. På den måten ble forfatterens bevissthetstilstander endret og utvidet (Schibbye, 2009a). Forfatterne gikk fra teaterspilling og følelsenes krig, til å fjerne maskene og la nyanserte ansikter framtre. Pilene demonstrerer at dette er en kontinuerlig prosess som ikke nødvendigvis har en klart definert begynnelse eller slutt. Som funnene viser, kan det som tilsynelatende er det endelige målet, vise seg å være en holdeplass på veien (jfr. kap. 4.4.4 og 4.4.6). Forfatterne kan gjennom refleksjon og speiling finne stadig nye masker å ta bort. Det er mulig å innvende mot modellen og si at forfatterne også kan bli tillagt noen nye masker i møte med «feil» personer.

Fra Schibbyes (2009a) perspektiv vil dette imidlertid relateres til *manglende* refleksjon og dialog i visse mellommenneskelige møter. Pilene er derfor kun enveis fra teaterspillingen og følelsenes krig inn i «speilet».

Figur 1. Speilings- og refleksjonsmodell

5.1.2 Betydningen av refleksivitet og anerkjennelse

Å få anerkjennelse er viktig for å kunne kjenne trygghet i den egne opplevelsen (Schibbye, 2009a; 2009b). Mens fasadene ble holdt oppe var vilkårene ugunstige for at barna skulle få anerkjennelse for sin egen opplevelsesverden. Dette skapte tvil, angst og usikkerhet, og ga grobunn for krigende følelser det var vanskelig å plassere og skille fra hverandre. Funnene viser tydelige avgrensingsproblemer. Forfatterne taler om håp og glede som gjorde vondt, og om skuffelse som ble til hat og sinne (jfr. kap. 4.3). Når egne følelser er kaotiske og blandet med andres følelser er det ikke bare den egne opplevelsesverdenen det er vanskelig å skille ut, men også andres (Schibbye, 2009a). Forfatterne ble bærere av andres følelser i stedet for sine egne. Det handler blant annet om at de ble bærere av foreldrenes angst og smerte, og av skam som følge av andre menneskers fordømmelse og redsel.

Speilingen fra foreldrene var på mange måter mangelfull gjennom at barnas indre opplevelsesverden oftere ble avkreftet enn anerkjent. Barna har befunnet seg i situasjoner der de måtte le og sette på smilende masker selv om livet var preget av vonde opplevelser (jfr. kap. 4.2). Min forståelse er at galgenhumor kan være vel og bra om det medvirker til at det blir lettere å prate om og reflektere over vanskelige problemer. Når det snarere brukes som et middel for å fornekte problemer og unngå å gå på dypet i det som er vanskelig, så skyves refleksiviteten unna (Schibbye, 2009a). Funnene tyder på at foreldrene generelt unngikk å reflektere over problemene og vise sin «kjerne» til barna (jfr. kap. 4.4.2).

Anerkjennelse fra foreldrene har forekommet, men sjelden knyttet til smerten barna følte over foreldrenes alkoholproblemer. Tilfellene der anerkjennelse forekom vil likevel være interessante å se nærmere på. Historien om da Linderborg «ble» sin mor (jfr. kap. 4.2.2) kan sees i nytt lys med Schibbyes (2009a) forståelse. Først etter at faren trøstet Linderborg og tiltalte henne med kjælenavnet beskriver hun at hun «var Åsa igen». Det er mulig å si at Linderborgs angst først kunne stilles da faren anerkjente hennes opplevelsesverden, men samtidig overskuet den og hjalp henne gjennom å bekrefte henne som en egen person som ikke hadde ansvar for morens handlinger. Også i kapittel 4.4.2 ser vi hvordan Gustafsson fikk en slags bekræftelse av faren i teksten han skrev, men at dette på mange måter ble overskygget av at han ikke ga anerkjennelse til henne direkte, men at hun fant brevet ved en tilfeldighet. Det er interessant å se dette opp mot Linderborgs visualiserte samtale med faren på dødsleiet (jfr. kap. 4.3.2). I den tenkte samtalen får hun en form for unnskyldning fra faren, der han sier at det ikke ble som han hadde tenkt. Unnskyldningen var i virkeligheten uuttalt, men det framstår som om den like fullt var opplevd av Linderborg.

I den grad anerkjennelse fra foreldre mangler eller er utydelig, blir refleksivitet og speiling fra andre mennesker den viktigste muligheten til å forankre egne opplevelser og hevde seg selv (Schibbye, 2009a; 2009b). Forfatterne levde daglig med foreldrenes drikking, og når andre voksne lot som om problemene ikke eksisterte, ble det oppfattet av forfatterne som manglende anerkjennelse for deres vanskelige rolle i situasjonen. Dette ledet til at det indre kaoset økte, og at barnets egne stemme forstummet (jfr. kap. 4.4.3). Det framstår som at anerkjennelse i seg selv kunne være til vel så mye hjelp som praktiske tiltak. Særlig den anerkjennelse som oppstod i det Schibbye (2009a) kaller opplevelsesfellesskap, framstår som uvurderlig – i møte med venner og familiemedlemmer med lignende erfaringer. Dette bidro til følelsesmessige fredsforhandlinger og ga styrke til å se utover, i stedet for å kun fokusere på drikkingen og problemene (jfr. kap. 4.4.3). Erikssons erfaring sier imidlertid noe om at opplevelsesfellesskap ikke kan konstrueres av profesjonelle (jfr. kap. 4.4.3). Sammenkomster for barn som har foreldre med alkoholproblemer kunne initieres og legges til rette for, men opplevelsen av fellesskap oppstod på egne vilkår, og gjerne i helt naturlige mellommenneskelige møter.

Forfatternes erfaring viser at det var forskjell på å snakke om hvorfor foreldrene gjorde som de gjorde og hvordan man skulle løse «problemet», og å snakke om hvordan det de gjorde påvirket barna selv. Fokus på det førstnevnte kunne, som vi så i Erikssons tilfelle i kapittel 4.2.3, lede til enda større følelse av ansvar for å forandre og hjelpe forelderen. Sistnevnte

kunne, som i Grinderuds tilfelle i kapittel 4.4.3, gi mulighet til innsikter og forståelse. Til tross for at vilkårene på mange måter var ugunstige, framgår det av funnene at forfatterne utviklet en voksende refleksivitet, og i takt med dette fjernet fler og fler masker.

Refleksiviteten gjorde det mulig for forfatterne å skille mellom seg selv, sine foreldre og andre, og se hvordan relasjonen påvirket dem. De ble gradvis mer bevisste på hvilke følelser som var deres egne og hvilke som var andres, og hvordan de reagerte under visse betingelser. Sagt med Grinderuds ord handlet det om å klippe navlestrengen (jfr. kap. 4.4.4).

Murad (2010) forteller en anekdote av Rumi om mauren som kryper over matten og klager på at han at han ikke ser noe mening i alle fargene og klumpene. Veveren som har laget teppet ser derimot det vakre mønsteret. Anekdoten handler egentlig om hvordan Skaperen forstår meningen med det som ter seg ubegripelig for skapelsen. I denne sammenhengen gir dette mening ut fra hvordan opplevelsen av foreldrene, relasjonen og de egne følelsene tedde seg mer og mer begripelig for forfatterne i etterkant. Evnen til det Schibbye (2009a) kaller metakognisjon vokste for samtlige i takt med at opplevelsene kom på avstand. Det var ofte etter at barna ble voksne og flyttet hjemmefra, eller etter at foreldrene døde, at opplevelsene endret seg. Som den tidligere forskningen av Sundsfær (2004) viser til (se kap. 1.3.2) kan dette komme av at lojalitetsbehovet ble endret da barna levde selvstendige liv. Dialog med andre mennesker har sannsynligvis også hjulpet forfatterne til å sette ord på det de først følte, men ikke kunne beskrive (jfr. sitat av Gustafsson. 4.4.2 og Grinderud 4.4.3).

5.1.3 Betydningen av innsikt om fri vilje

Det kan synes som et gode for privilegerte å snakke om menneskets frie vilje. Det kan indirekte dreie seg om å klandre mennesker for at de ikke har kommet seg ut av situasjoner som plager dem. Som barn har man ikke mulighet til å velge bort sine foreldre og fokusere på å forme det egne livet, noe forfatterne fikk erfare (jfr. kap. 4.3.2). Mange av de erfaringene forfatterne beskriver kan forstås ut fra et normalt utviklingsperspektiv – bundet til sine foreldre som barn, løsrivelse og protest som ungdom, og nærmere bånd i voksen alder, men da fra et selvstendig hold. Det framstår likevel som en særegen form for smertefull binding i barndommen, en særegen form for hatefull løsrivelse i ungdommen, og en særegen form for nærhet og selvstendighet som inntrådte i voksen alder. Avgrensningsproblemene forfatterne har hatt i forhold til foreldrene og sine egne følelser, kan ha bidratt til en opplevelse av manglende meningsfullhet og evne til å «eie» egne handlinger (Schibbye, 2009a).

Schibbye (2009b) hyller på mange måter innsikten om den frie viljen. Den innsikten kan ha vært med på å gjøre det mulig for barna å løsrive seg fra fastlåste roller som foreldre til sine foreldre, offer for sine foreldre og livets vonde skjebne, og statist i eget liv. Når de begynte å definere seg som mer enn et «alkoholikerbarn» (jfr. kap. 4.4.4) hadde de samtidig overskuet en usunn binding til foreldrene. I tilfellet med Grinderud kunne han, sett fra Schibbyes (2009b) perspektiv, likevel valgt å jobbe videre med WandaSenteret, forutsatt at det var et aktivt valg gjort under andre vilkår enn at han skulle leve «gjennom moren».

I forfatterens historier framtrer et viktig poeng som taler for at den frie viljen ikke er absolutt. Det er ikke kun innsikten om det de faktisk kunne påvirke som var befriende for dem, men kanskje mest av alt innsikten om hva de ikke kunne endre eller ta ansvar for (jfr. kap. 4.4.4). De kunne ikke velge sine oppvekstvilkår eller hindre foreldrenes død og rusmisbruk, men de kan være med på å forme sine egne liv, og ta valg som gjør det bedre for dem selv. Claezons (1996) funn forteller på lignende måte om betydningen av å begripe og mestre egen livssituasjon (jfr. kap. 1.3.3). Kort sagt har det handlet om å bli hovedaktøren i sitt eget liv, uten å trenge inn i andres liv på en destruktiv måte. Det er imidlertid ikke nødvendig å se dette som en kontrast til Schibbyes (2009b) syn på den frie viljen. Forfatterens erfaring kan også sees som en konsekvens av at de klarte å avgrense mellom seg selv og foreldrene.

Schibbyes (2009b) syn på den frie viljen handler først og fremst om menneskets ansvar for egne handlinger, og om å bli tilstedeværende i det som skjer. For forfatterne kan det sies at dette inntraff da de ikke lenger kun dvelte ved det som hadde skjedd, eller levde i drømmen og savnet etter det som burde blitt. Det kan imidlertid synes motsetningsfullt at der forfatterne begynte å innse sin egen frihet til å forme sine liv, fortsatte de fleste med å forstå foreldrene ut fra at de var styrt av «krefter», låst fast i roller som «alkoholiker» osv. (jfr. kap. 4.2.4 og 4.3.1). Det er likevel ikke sikkert at ordenes budskap best kan forstås i deres ytre mening. Det kan synes som at forfatterne har tatt i betraktning om foreldrene i tillegg hadde uttalte psykiske lidelser eller ei, før de bedømte i hvilken grad de er/var ansvarlige for svikene og alkoholproblemene. Som Schibbye (2009b) sier er det som regel ikke mangel på fri vilje som hindrer oss, men at vi mangler *innsikt* om at vi kunne levd og valgt annerledes. Kanskje er det foreldrenes mangel på denne innsikten som forfatterne ser som deres fastlåsthet og «demon»? Dette kan oppleves like reelt som faktiske hindringer, om man har lite muligheter, støtte eller evner til å overskue det. Eriksson er blant de som påpeker at det er et valg å drikke, og at man

selv er den som kan ta seg ut av misbruket, men at alkoholens krefter og psykiske lidelser kan hindre at man tenker klart (jfr. kap. 4.2.4 og 4.4.4).

5.2 Hvordan kan følelsernes krig forstås fra et eksistensialistisk perspektiv?

5.2.1 Mellom liv og død

Å hele tiden konfronteres med at foreldrene kunne dø når som helst gjorde det vanskelig for forfatterne å fokusere på sitt eget liv. Sagt med Schibbyes (2009b) ord virket dødsangsten overmannende. Det framgår at barna forsøkte med ulike metoder å kontrollere og hindre foreldrenes alkoholmisbruk og død, slik Claezons (1996) funn også viser (jfr. kap. 1.3.3) Når dette endret seg til et ønske om at foreldrene skulle dø, så innebar det ikke nødvendigvis at dødsangsten hadde blitt omformet til noe konstruktivt. Det kunne heller være en nødvendig konsekvens av at smerten og svikene ble for sterke. Menneskets eneste alternativ til eksistens etter at vi er født, er unektelig døden. Det var ikke lengre kun foreldrenes enkelthandlinger som var plagsomme, men hele deres eksistens. En logisk slutning når en eksistens plages av et annet menneskes eksistens, er at den som plager må opphøre å eksistere.

Før forfatterne kom til dette punktet prøvde tre av dem i perioder å ta avstand fra foreldrene, og således ikke ha dem i sitt liv. Problemet var bare at kjærligheten til dem, og angsten for at de skulle dø, kunne være minst like nærværende selv om foreldrene fysisk ikke var det. Flere ble konfrontert med det Schibbye (2009b) kaller eksistensielle spørsmål. Livet hadde vært fylt av en vond kamp barna gjerne ville slippe, men hva skulle livet inneholde om kampen for foreldrenes rusfrihet og overlevelse opphørte uten at målet var oppnådd? Det er forståelig at dette måtte innebære en følelse av tomhet, forvirring og tap av fotfeste.

Mange av oss har foreldre å lene oss mot i kriser, i forsøk på å bygge opp et liv og når vi skal finne ut hvem vi er og hva vi vil. Verdier og støtte som kommer fra dem tas kanskje for gitt, men slik har det ikke vært for forfatterne. Spørsmål om hvilke av foreldrenes verdier man vil beholde eller forkaste handler i følge Schibbye (2009b) om en bevisstgjøringsprosess, og den kommer særdeles tydelig fram i relasjonen mellom forfatterne og deres foreldre. Funnene viser at særlig det å få barn selv, og ha ansvar for et liv fram til det selv kan ta ansvar, vekket tanker og følelser både hos forfatterne og foreldrene. Det kunne åpne for nye muligheter til å forstå og anerkjenne foreldrenes opplevelser av foreldreskapet, ved at «foreldrefølelsen» ble

vekket i forfatterne selv, og at egne minner fra barndommen ble forsterket. Det kunne også gjøre foreldrenes valg enda mer ubegripelig (jfr. kap. 4.4.3).

Forfatternes søking etter å finne egne verdier å forankre kunne være famlende, tung og langvarig, men som resultatene viser ble den likevel oppfattet som givende. Mennesker som har vokst opp uten å konfronteres med angst og død så påtagelig i det daglige, får kanskje bedre muligheter til å utforske og boltre seg i eget liv. Samtidig viser funnene at forfatterne ut fra dødsangsten fikk mulighet til å ta stilling til eksistensielle spørsmål andre vanligvis ikke konfronteres med. Noen mennesker overmannes av angst over slike spørsmål, og forsøker å unnvike dem gjennom medisiner, rusmisbruk, selvmord, selvskading, tvangshandlinger o.l. (Schibbye, 2009b). Forfatterne gjennomgikk kriser med tvangstanker og til tider destruktivt liv, men etterhvert valgte samtlige å møte de eksistensielle spørsmålene, og søke sine egne svar – ofte med støtte fra venner, profesjonelle eller nærstående.

Da forfatterne fikk en aksept for at døden og foreldrenes rusmisbruk ikke var noe de selv hadde ansvar for eller kunne kontrollere, ble det frigjort mye energi til å faktisk leve og nyte det de kunne av både sitt eget og foreldrenes liv. Denne innsikten kunne også komme etter foreldrenes død, der deres død ble akseptert som en del av forfatternes eget liv. Dette er i tråd med hva Schibbye (2009b) sier om at angsten kan gi oss mulighet til å skape meningsfullhet i våre liv om vi slutter å skremmes av den. Kanskje kan det sies at ettersom forfatterne har vært på bunn i livet, har de fått mulighet til å skimte livets dybde? Det kan ifølge Schibbye (2009b) gjøre det naturlig å bevege seg på et annet plan enn kun det ytre og materialistiske.

5.2.2 Mellom kjærlighet og svik

Funnene bekrefter på mange måter det Schibbye (2009b) påpeker om at kjærligheten åpner for angst. Når forfatterne elsket sine foreldre ble de mer sårbare for deres svik mot dem. Vekslingen mellom hat og kjærlighet blir dermed lettere å forstå. I Schibbyes (2009b) forståelse av kjærlighet går den i skjul under tilstander av svik. Barnas veksling mellom hat og kjærlighet, avstand og nærhet, likegyldighet og håp, var nær knyttet til foreldrenes inkonsekvente oppførsel (jfr. kap. 4.3). Det framstår likevel vanskelig å si at funnene bekrefter at kjærligheten gikk i dvale under perioder av forfatternes oppvekst. Iblant viste den seg på de minst forventede steder. Den nærhet og ømhet forfatterne hadde i forhold til sine foreldre da de la seg hos dem og overvåket dem når de var berusede, var kanskje ikke den eksistensielle kjærligheten Schibbye taler om. Ikke heller den som framgikk da de fikk høre et

sludrete «jeg elsker deg» fra foreldrene; Alt for mange vonde følelser var også involvert (jfr. kap. 4.3.1). Fornemmes den ikke derimot i kjærligheten barna viste ved å møte foreldrenes vanskelige sider uten skam og bitterhet, og i hvordan de fylte sine hjerter med deres gode ansikt? (jfr. kap. 4.4.4 og 4.4.5)

Betyr det at den smertefulle kjærligheten manglet verdi? Det er selvsagt mulig å avskrive den som det Schibbye (2009b) kaller et tingliggjort instrument – ord som sies for å kompensere for ugjerninger og dårlig samvittighet, eller ord som sies for å gi skyldfølelse til den som føler seg sveket, framfor å bekrefte dennes opplevelse. Kjærlighetserklæringer kan sies av gammel vane, som noe som *må* sies mellom foreldre og barn. Det kan også tenkes at forfatterne har vært *nødt til* å overbevise seg om at foreldrene elsket dem – uansett om de fikk oppriktig kjærlighet eller ikke – for å overleve selv. Det blir likevel for ensopret å avskrive kjærligheten som kommer fram av funnene slik. Den smertefulle kjærligheten framstår i høyeste grad som reell og opplevd i forfatternes beskrivelser. Flere følte seg elsket selv i de verste stunder av svik, og alle beskriver hvordan de selv også elsket bak sinnet og sorgen (jfr. kap. 4.3).

Kompleksiteten i å forstå denne kjærligheten kan ligge i at kjærlighet som regel forbindes med handlinger. Schibbye (2009b) taler riktignok om kjærlighet som følelser som veller opp i oss. Likevel omtaler hun den *oppriktige* kjærligheten som noe som følges av handlinger. Det vil være nyttig å forsøke å ramme inn hvor forfatternes kjærlighetsbegrep står i forhold til dette. Om jeg ut fra funnene skal gjøre et forsøk på å formidle deres forståelse, så framtrer det følelsesmessige mest av alt:

Kjærlighet er en opplevd følelse som hver enkelte gir og tar imot i den grad de evner.

Dette er en bred og noe uspesifikk forståelse, som dermed har mulighet til å romme mange ulike følelser og ytringer. Verken *hvilke* følelser det handler om, eller *hva* som gis og tas imot, er definert. Fra funnene skimtes likevel ømme følelser, varme følelser og bånd som binder forfatterne og foreldrene sammen (jfr. kap. 4.3.1). Når det gjelder hva som gis og tas imot i kjærlighetens navn, kan vi se forfatternes opplevelse av at foreldrene tross alt gjorde sitt beste og ga det som var mulig å gi. En kjærlighet som virker usynlig eller ubegripelig for andre, kan dermed bli fullt synlig og begripelig for de som ser den ut fra sin kontekst, og kjenner til giverens evne til å formidle den, og mottagerens evne til å ta imot den. Et ganske tydelig

eksempel på det er når barna har sett det som en kjærlighetserklæring til dem selv, om foreldrene lot være å drikke på høytider til tross for abstinenser og angst (jfr. kap. 4.3.1).

5.2.3 Mellom glede og sorg

Forfatterens erfaringer samstemmer med Claezons (1996) funn, gjennom at det å føle seg elsket, sett og hørt på og ivaretatt av foreldrene og andre viktige personer, beskrives som essensielt for å se livet i positivt lys (jfr. kap. 1.3.3). Poeten Gibran (2005, s. 32-33) skriver:

Din glede er din sorg uten maske [...] Jo dypere sorgen trenger inn i deg, jo større glede kan du oppnå [...] Når du er lykkelig, skal du se dypt inn i ditt hjerte, og du vil oppdage at bare det som har gitt deg sorg, kan gi deg glede. Når du er ulykkelig, skal du igjen se inn i ditt hjerte, og du vil oppdage at du gråter for det som har gitt deg lykke [...] Sammen kommer de, og når den ene sitter alene ved ditt bord, skal du huske at den andre sover i din seng. Som en vektskål vipper du mellom din sorg og din glede. Bare når du er tom, er du i ro og balanse.

Disse ordene kan gi en ny forståelse for forfatterens humørsvingninger. Det de sørget over var på mange måter savnet etter de gode stundene med foreldrene. Når de hadde gode stunder, ble gleden dertil ekstra stor, fordi det som ga sorg og smerte var fraværende. Så lenge «maskene» var på, framstår det imidlertid som om dette holdt seg på det Schibbye (2009b) kaller et «uopprinnelig» plan. Det var forankret i foreldrenes dagsform i stedet for forfatterens egne følelser. En ny type glede, frihetsfølelse og mening med livet viste seg da maskene var fjernet og forfatterne hadde overskuet hva relasjonen til foreldrene gjorde med dem (jfr. kap 4.4.4 og 4.4.5). De fant kilden til *sin egen* glede gjennom å konfrontere sin sorg uten å overmannes av skam, redsel og angst. Sett fra Schibbyes (2009a) perspektiv framstår denne følelsen mer forankret i forfatterens egen opplevelsesverden, og den var dermed mer *opprinnelig*.

Den siste setningen av teksten til Gibran (2005) er vanskeligere å forstå. Hva vil det si å være tom? I Schibbyes (2009b) ånd burde det være mulig å si at livet er mer enn å søke glede og møte sorg med verdighet. Ro og balanse er i seg selv et mål. Linderborgs historie framstår på mange måter som mer monoton enn f. eks. Erikssons. Hun beskriver riktignok opplevelser av å veksle mellom hat og kjærlighet, stolthet og skam, beundring og avsky, men alt dette er retrospektivt. Det framgår ikke at hun driver energiske prosjekt for å «redde verden» eller at hun bobler over av kjærlighet til sin far. Det framgår en kjærlighet som er dyp heller enn brusende høy, og et savn som er stille heller enn dramatisk. Dette kan naturligvis handle om ulike personlighetstyper, men fra Grinderuds historie ser vi hvordan det energiske og

melodramatiske gikk over til det mer fredelige og nyanserte som et resultat av nye innsikter. Grunderud og Eriksson har imidlertid det til felles at de formidler en opplevelse av å ha funnet svarene på flere av sine eksistensielle spørsmål. Linderborgs og Gustafssons bøker kjennetegnes mer av søkende spørsmål enn av svar. Betyr det at de enda ikke har oppnådd nødvendige innsikter, eller er det kanskje nettopp de gode spørsmål man lærer mer av i livet enn de gode svarene? Er det ikke slik at svar avslutter, rammer inn og lukker igjen, mens spørsmål framtrer med sin åpenhet, mottagelighet, nysgjerrighet og begynnelse på noe nytt?

5.3 Hvilken betydning har ansiktets vilkår for forfatterne og deres relasjon til foreldrene?

5.3.1 Ansiktets vilkår i det uopprinnelige og oppriktige

Om foreldres ansiktsuttrykk i stor grad former barnas personlige utvikling, hvordan er det da å leve med foreldre som har ansiktsuttrykk påvirket av rus heller enn av deres egne følelser? Fra funnene framgår det at noen av forfatterne har følt at det eneste som var igjen av foreldrene var deres kropp, mens ingen ting av deres «riktige» jeg var inni. De taler om humor og mimikk som snarere skjulte skam enn å vise en genuin stolthet og glede. Forfatterne beskriver hvordan de ble fylt av irritasjon og avsky da de ble store nok til å gjennomskue dette. Sammenlagt er deres opplevelse at «teaterspillingen» hindret de *sanne* ansiktene i å framtre.

På «slagmarken» etter alkoholens maktkamp kan det synes som om det menneskelige behovet for å skjule angst bak masker får et ekstremt uttrykk. Funnene bekrefter tidligere forskning av Claezon (1996), som viser at barn til personer med rusproblemer kan skape idylliserte bilder av den «normale familien», og overta rollen som foreldre for å opprettholde dette bildet, når foreldrene ikke selv klarer det (jfr. kap. 1.3.3). Det er likevel verdt å holde i minnet at det trolig er noe allmennmenneskelig i å skjule vanskeligheter. Et trivielt dagligdags spørsmål om «Hvordan har du det?», leder sjelden til lange utgreiinger om problemer. Slike svar ventes nok tvert imot ikke av den som spør. Moderne kommunikasjon på f. eks. Facebook viser også for en stor del våre beste «ansikter» – koselige stunder og gode ting vi har gjort. Kanskje er det snakk om nyanseforskjeller – jo mer kompliserte problemer vi har, jo mer innviklet blir fasadene, og desto tyngre blir maskene å bære, som Eriksson uttrykker det (jfr. kap. 4.2.1)?

Det er viktig å reflektere over om maskene og de uopprinnelige handlingene alltid må sees som problematiske. Grinderud omtaler den usunne bindingen han hadde til sin mor som nødvendig for hans egen overlevelse (jfr. kap. 4.4.4). Idylliserte bilder av foreldrene, og fasadene for å skjule problemene, kan ha bidratt til at forfatterne ikke druknet av eksistensielle kvaler i visse faser i livet. Den bitterheten, skammen og avskyen barna kjente overfor foreldrene kan samtidig ha vært nødvendig for å utvikle en avgrensning mellom deres egen og foreldrenes opplevelsesverden. Det er som om forfatterne sa: «Det du gjør kan jeg ikke stå for!» Samtidig går det ikke å se bort fra at forfatterne følte seg mer mottagelige for det foreldrene faktisk har kunnet gi dem, da de i voksen alder ga slipp på forventningene om den «normale familien», og sin uro i forhold til foreldrene. Poeten Rumi (1993, s. 70-71) skriver:

Let go of your worries and be completely clear-hearted, like the face of a mirror that contains no images. When it is empty of forms, all forms are contained in it. No face would be ashamed to be so clear. If you want a clear mirror, behold yourself and see the shameless truth which the mirror reflects.

Der Schibbye (2009b) taler om den selvreflekterte oppriktigheten, skriver Rumi om å se sannheten som den er i speilet, en sannhet som er uten skam, et ansikt uten skam. Fra Schibbyes (2009a) perspektiv kan det sies at det først er mulig å *se* den andre når man kan frikoble seg fra sine egne forestillinger om den andre – kun blanke, tomme speil kan romme og ta imot alle former, som Rumi skriver. Om maskene skjulte skam, blir en logisk konsekvens at et ansikt uten skam ikke har behov for masker. Forfatterne formidler erfaringer om at de «fant» sine foreldres ansikter når de ble fri fra skammen og våget å ta inn over seg foreldrene som de er/var. Nøkternt forteller Linderborg om hvordan det var ting hun savnet i barndommen, men at hun er takknemlig for å ha fått mye som andre ikke fikk (jfr. kap. 4.3.1). Hun viser sin vei fra livet i kalenderluke 24 til et mer oppriktig og søkende forhold til seg selv, foreldrene og medmenneskene. Lignende beskrivelser framgår i alle bøkene.

Selv om forfatterne har en formening om hva som er foreldrenes «sanne» ansikt, betyr det ikke at det fins noen allment objektiv kunnskap om hva et sant ansikt er. På samme måte vil det være umulig å si at det fins en absolutt sannhet om hva som tilhører det tingliggjorte og hva som tilhører det opprinnelige, og hvorfor det er nødvendig å holde seg til sistnevnte. Fra Schibbyes (2009b) filosofiske perspektiv handler det om å skape meningsfullhet i livet, og håndtere angst på en konstruktiv måte. Hun ser oppriktighet som en forutsetning for å kunne leve dypere enn kun på overflaten, som preges av materialisme, fasadefiksering, tomrom og et

begrenset følelsesliv. Spørsmålet gjenstår likevel hvorfor verken Schibbyes eller forfatterenes perspektiver åpner for muligheten til å se alkoholproblemene og svikefullheten som en del av foreldrenes «sanne» ansikt? Det må være mulig å drøfte dette på et teoretisk nivå, uten å sette spørsmålsteget ved forfatterenes subjektive sannhetsopplevelse.

Erfaringsmessig vil det være mulig å si at mennesker responderer på problemer på ulike måter. Kan det være slik at noen er «typen» til å møte problemer med å drikke alkohol? I Schibbyes (2009b) teori vil alkoholmisbruk, løgner og den form for humor foreldrene viser snarere vurderes ut fra at det kan skjule, døyve eller manipulere det følelseslivet foreldrene faktisk har. Misbruket *er* ikke en del av dem, men har blitt det i deres eksistens av ulike grunner som har formet dem. Dette stemmer med forfatterenes erfaring. De forsøkte ikke bare å fjerne sine egne masker, men også foreldrenes. De fant på ulike måter ut hva foreldrene hadde følt, men sjelden ytret – gjennom brev, gjenstander, glimt i samtaler, og ikke minst ansiktsuttrykk. I foreldrenes følelsesliv og historie lå mye smerte, skam og angst. Det som forfatterne opplever som foreldrenes «sanne» ansikter, handler vel så mye om *nyanserte* ansikter, og handlingsformer som klarte å uttrykke eller reflektere de følelsene og egenskapene som faktisk fantes inne i foreldrene. Hos forfatterne framgår et tydelig budskap om at foreldrene er eller var mer enn en «alkoholiker» (jfr. kap. 4.4). Noe jeg imidlertid ser som tankevekkende i forhold til dette, er hvordan Linderborgs positive mimring om faren kunne innefatte at han koste seg med en øl (jfr. kap. 4.4.2). Disse minnene var ikke forbundet med rusmisbrukets eskalering og farens forfall. Selvsagt må dette sees i relasjon til at faren svært ofte drakk alkohol, og at mange minner av ham derfor nødvendigvis inneholdt et ølglass. Likevel er det nesten som om Linderborg ser farens tilbøyelighet til å kose seg med en øl som en del av hvem han *var*, mens misbruket av alkohol ikke var det.

5.3.2 Å bli et Jeg i den Andres ansikt

Mer nyanserte bilder av foreldrenes ansikt oppleves av flere av forfatterne som bedre å bære enn kun smertefulle bilder. Funnene viser likevel at det «oppriktige» bildet ikke nødvendigvis har medført en følelse av å være fullbyrdet hos alle forfatterne. Mens Linderborg har sørget over å ikke i tilstrekkelig grad kunne formidle den «sanne» faren til andre, måtte Gustafsson sørge over å aldri ha lært å kjenne ham (jfr. kap. 4.4.5). Til tross for dette beskriver samtlige forfattere at det har vært viktig for dem selv å finne foreldrenes «sanne» ansikt. Hvordan kan Schibbyes teori gi en bedre forståelse for dette behovet?

Forfatterne har på mange måter vært objekter i en oppvekst der foreldrene og deres alkoholproblemer har hovedrollen. På den annen side kan barnas kontinuerlige kamp for at foreldrene skal bli bra, og deres forsøk på å forstå dem, tolkes som at *foreldrene* ble objekter for barnas prosjekter. I de tilfellene der foreldrenes ansikt trådte fram for forfatterne i en form de kunne ta imot, så ble subjekt-objektstatusene endret. Et eksempel er da Gustafsson bemerket at hun kun tenkte på at farens lidelse var over – og ikke hennes egen – da han døde (jfr. kap. 4.3.4). Da døden uunngåelig avsluttet farens svik mot henne, var det som at hans fordringer kom fram uten å skygges av hennes egen innstilling til ham. Med Schibbyes (2009b) ord kan det sies at faren i og med dette rykket opp fra objekt til subjekt for henne.

Sett fra Schibbyes (2009b) perspektiv vil foreldrenes «subjektstatus» være av stor verdi for forfatterne selv, gjennom at forfatterne i større grad kan få muligheten til å leve som et subjekt i eget liv når foreldrene har blitt subjekter for dem. Betyr det at «objekttilværelsen» som statist i eget liv var meningsløs? Forfatterne beskriver hvordan det initialt ga livet et mål og mening å «redde» foreldrene. Det er lett å relatere til at det kan gi livet innhold om man føler at det er behov for en, og at man betyr noe for noen. Vakuemet oppstod da denne kampen viste seg å være nytteløs – pga. foreldrenes død eller fortsatte alkoholmisbruk – og forfatterne innså at de verken hadde begrep om deres eget Jeg, eller foreldrenes Du. Begges behov og følelser var kaotisk sammenblandet (jfr. kap. 5.1.2). Følelsen flere beskriver av å finne seg selv og få en indre ro og helhetsfølelse når de fant foreldrenes sanne ansikt, kan med Schibbyes (2009a) ord beskrives som at forfatterne blir et Jeg i den Andres ansikt. Det kan sies at forfatternes egen personlighet kunne fødes da de fikk et bedre grep om hva foreldrenes personlighet bestod i bak fasadene og maskene. På samme måte kom foreldrenes «Du» tydeligere fram etterhver som forfatterne ble mer selvbevisste.

Hovedspørsmålet blir da ikke om det er mulig for forfatterne å vite hva et sant ansikt er. For dem har det heller handlet om å få en opplevelse av hva som er «Du» og hva som er «Jeg», jo mindre de to er blandet sammen. Det «Duet» som har vist seg når forfatterne i større grad har frikoblet sitt «Jeg» fra det, framstår for dem nødvendigvis som mer «riktig». For flere innebar det at de følte seg nærmere sine foreldre, eller mer *oppriktig* nære dem, som Schibbye (2009b) kanskje ville uttrykt det. Denne opplevelsen kan nettopp være forankret i at to subjekter møtes, heller enn to objekter, og en slik eksistensiell nærhet kan føles selv etter den enes død.

5.4 Reliabilitet

På et filosofisk plan tar fenomenologien avstand fra den positivistiske tilnærmingen, som sier at vitenskapen kun er reliabel i den grad den sammenfaller med en objektiv virkelighet uavhengig av menneskelig persepsjon (Aase og Fossåskaret, 2007). Denne studien retter seg mot informantenes *subjektive* livsverden, men er fra et kvalitativt ståsted likevel reliabel i den grad jeg som forsker følger *allmennvitenskapelige metodologiske normer* (Tranøy, 1989).

Under studieprosessens gang har jeg strebet etter å styrke studiens reliabilitet gjennom å etterleve kravet om fravær av objektivitetens motsetninger – subjektiv vilkårlighet, fordomsfullhet, partiskhet og usaklighet. Jeg har forsøkt å redegjøre for metoden jeg har brukt så grundig som mulig, slik at leserne kan ta stilling til om jeg har benyttet intersubjektivt aksepterte metodologiske normer som gjelder holdbarhet, etterprøvbarhet, utførlighet, systematisk og reflektert innhenting og tolking av data. Dette innefatter også det Kvale og Brinkmann (2009) omtaler som resultatenes indre konsistens og logikk. Gjennom å benytte offentlige selvbiografier ligger dertil en særegen mulighet åpen for at hvem som helst kan lese bøkene og etterprøve funnene fra denne studien.

5.5 Validitet

Validitetsbegrepet har fått en etablert bruk innen kvalitativ forskning, der det handler om hvorvidt en metode er egnet til å undersøke det man har til hensikt å undersøke (Starrin og Svensson, 1994). Validering i kvalitativ forskning er knyttet til hele forskningsprosessen, og ikke bare til metoden (Kvale og Brinkmann, 2009). Dette gjenspeiler seg i følgende drøfting.

Fenomenologisk metode vektlegger subjektive opplevelser, og er fra et validitetssynspunkt et godt valg i en undersøkelse der problemstillingen søker personers *opplevelser og erfaringer* (jfr. kap. 3.2.1). Presentasjonen av funnene har blitt viet den største plassen i studien, noe jeg har sett som nødvendig for å formidle kunnskap om nettopp forfatterens selvforståelse.

Problemstillingen fordrer også *selvbiografiforfatteres skriftliggjøring*. Selvbiografier er bearbeidet og gjennomtenkt av de som skriver dem, og jeg kommer derfor ikke til å påvirke svarene de gir, slik som i en intervjusituasjon. Dette vil være til fordel for studiens validitet, da bøkene ikke «endrer» seg selv om en annen forsker leser dem. Resultatene kan dermed reproduseres for ny analyse (Kvale og Brinkmann, 2009). Samtidig får jeg som forsker ikke

mulighet til å stille klargjørende spørsmål til forfatterne, noe som kan være en svakhet ved studien. For å forbedre mulighetene for at mine tolkninger skulle være valide har jeg lest bøkene gjentatte ganger, og inntatt et hermeneutisk fortolkningsperspektiv i tillegg til det fenomenologiske innenfraperspektivet. Presentasjonen av forfatternes selvforståelse er i stor grad underbygd med sitater som kan gjøre det lettere for leserne å følge mine refleksjoner rundt disse, og samtidig få mulighet til å gjøre egne refleksjoner.

I arbeidet med funnene har jeg likevel sett behovet av å i større grad kunne forsikre meg om at andre er enige i at mine konklusjoner er rimelige. Min veileder har ikke lest de fire selvbiografiene. Hun har derimot lest gjennom alle sitatene jeg plukket ut før jeg begynte å bearbeide og formulere innholdet i temaene. Det kan ha vært med på å validere funnene. At funnene på flere områder har vært i overensstemmelse med tidligere forskning og teori, er også en styrke i forhold til dette. De tilfeller funnene avviker fra tidligere forskning og teori, behøver ikke sees som en svakhet i forhold til validiteten, men kan sees som noe som får fram nye nyanser og perspektiver, og driver forskningen videre.

Utvalget kan kritiseres da det er nærliggende å tenke at mennesker som har skrevet godt solgte selvbiografier har en høyere grad av evne til refleksjon og formidling enn «folk flest». Dette kan likevel også være en styrke ved studien, ettersom forfatterne har kunnet sette ord på opplevelser mange barn har, men aldri får formidlet. Jeg er bevisst på at beskrivelsene i bøkene er utvalgte momenter av forfatternes liv, som ikke avdekker hele deres bakgrunn og livssituasjon. Bøker som skrives for å legges ut til salg kan inneholde fokusering på momenter som antas å vekke publikums nysgjerrighet. Bøkene er sannsynligvis ikke heller skrevet i den hensikt at det skal forskes på dem, men samtidig har forfatterne et budskap å formidle om nettopp det fenomenet jeg ville studere.

Malterud (2011) påpeker at ulike forskningsmetoder (metodetriangulering) kan gi en bredere kunnskap og mer mangfoldig beskrivelse av det studerte fenomenet, enn når man forsker fra ett bestemt perspektiv. Sett fra det ståstedet kunne denne studien med fordel ha vært supplert med informasjon fra andre typer data og ulike forskningsteknikker, for å få en mer solid forståelse for relasjonene mellom barn og deres foreldre med alkoholproblemer. Studiens mål kan imidlertid sies å ha vært dybde heller enn bredde, og individuelle nyanser heller enn mangfoldige perspektiver. Jeg anser at det er her den kvalitative undersøkelsesmetodens særegne styrke ligger. Under studiens gang har jeg gjentatte ganger forkastet materiale, og

tydeliggjort noe annet, for å holde en rød tråd knyttet til det studerte fenomenet, og derigjennom styrke studiens validitet. De fenomennære symboltemaene i funnene skal vise nyansene i den «røde tråden». Arbeidet med studien har underbygd min erfaring som tilsier at det er bedre å skrive mye om «lite», enn lite om «mye». Det er også hovedgrunnen til at jeg valgte å fordype meg i kun ett teoretisk perspektiv.

5.5.1 Generaliserbarhet og ekstern validitet

Historiene i bøkene kan ikke representere *alle* barn til foreldre med alkoholproblemer, men det er ikke heller hensikten. Hensikten er nettopp å fordype meg i *noens* opplevelse. Det betyr imidlertid ikke at studien mangler allmenntytte. Ikke sjelden møter man som helse- eller sosialarbeider brukere som har vokst opp med foreldre med alkoholproblemer. Både Martinsen (2008) og Schibbye (2009a) vektlegger at «hjelperens» oppgave ikke er å tilfredsstille, gi råd eller løsninger, men å forstå behovene til den hjelpesøkende og være genuint nærværende. Sagt med Schibbyes (2009a) begreper kan man si at hermeneutisk-fenomenologiske studier som denne kan gi grunnlag for å fremme selvrefleksjon, andre-refleksjon og relasjons-refleksjon hos meg som forsker og hos leserne – både de leserne med lignende erfaringer som forfatterne, men ikke minst hos de som arbeider innen psykisk helsevern.

Studien handler om mellommenneskelige forhold og eksistensielle behov som i ulike former berører alle mennesker. Funnene kan således ha overføringsverdi til andre sammenhenger enn relasjonene mellom barn og deres foreldre med alkoholproblemer. Beskrivelsene om å finne fred med seg selv gjennom å få en bedre forståelse for sine foreldre og oppveksten, kan være til inspirasjon for mennesker i mange ulike livssituasjoner. Selvbiografiforfatternes vei fra «teaterspilling» til et mer oppriktig forhold til seg selv, foreldrene og medmenneskene, kan gi tankevekkere om kvaliteten på ens egen autensitet i forhold til livet og relasjonene man befinner seg i (Bønnhoff, 2012). Dette illustrerer allmenntytten av å se på historiske og aktuelle relasjoner – ikke for å peke ut syndebukker – men fordi disse relasjonene ofte gjemmer nøkkelen til framtidens mer konstruktive relasjoner (Juul og Jensen, 2002).

6.0 AVSLUTNING

6.1 Konklusjoner

Denne kvalitative studien viser til viktigheten av å innta et fenomenologisk innenfraperspektiv for å kunne forstå og anerkjenne situasjonen til barn av personer med alkoholproblemer. Ut fra dette perspektivet har jeg løftet fram historiene til fire selvbiografiforfattere i et vitenskapelig format. Bruken av selvbiografier har vært hensiktsmessig da forfatterne har kunnet formulere sine historier uten påvirkning fra meg som forsker. Funnene er delt inn i temaer som sier noe om den prosessen forfatterne har gått gjennom i relasjon til foreldrene.

Forfatternes opplevelse av foreldrene har endret seg gjennom deres oppvekst og voksenliv, og relasjonen til dem har på lignende måte endret seg. Dette kan grovt sammenfattes i tre faser, som til en viss grad gjenkjennes i normale utviklingsforløp, men som på mange måter har fått et ekstremt uttrykk i relasjonen mellom forfatterne og deres foreldre med alkoholproblemer. Den første fasen, *teaterfasen*, utspilte seg særlig i barndommen. Opprettholdelse av fasader for å bevare bildet av den normale familien både utad og innad i familien, samt forfatternes opplevelse av å ikke kunne være seg selv eller påvirke sitt liv, kjennetegner denne fasen. Dette gikk senere over til en *løsrivelsesfase*, der forfatterne på ulike måter tok avstand fra foreldrene pga. drikkingen. I overensstemmelse med tidligere forskning (jfr. kap. 1.3.2) viser funnene at denne fasen ofte inntrådte i tenårene, eller etter at forfatterne flyttet for seg selv, men i noen tilfeller skjedde det først lenge etter foreldrenes død. Både i den første og andre fasen var forfatternes bilde av foreldrene preget av svart-hvittenkning og krigende følelser. Idylliserte bilder av foreldrene dominerte imidlertid i den første fasen, mens pessimistiske bilder dominerte i den andre fasen.

Schibbyes teoretiske perspektiv har bidratt til forståelse for hvordan refleksjon og speiling kunne medvirke til at forfatterne gradvis fjernet fasadene eller «maskene», i det som kan sammenfattes som *oppriktighetsfasen*. Forfatternes opplevelse samsvarer med det teoretiske perspektivet særlig på det punktet at alkoholmisbruket ikke sier noe om hvem foreldrene er, men heller sees som noe som skjuler følelser og hindrer de oppriktige eller «sanne» ansiktene i å framtre. Deres erfaring indikerer viktigheten av å ha et nyansert og holistisk bilde av sine foreldre, for å kunne kjenne seg hel som menneske selv. Veien til det mer oppriktige vokste fram av innsikter forfatterne fikk i refleksjon over opplevelsene. Blant annet fremstilles

skriftliggjøring i dagbøker og selvbiografier som uvurderlig for å sortere tankene, konfrontere vonde opplevelser og bevare gode minner. Funnene viser samtidig hvor viktig dialog med foreldrene og andre mennesker var for å muliggjøre, påvirke og framskynde prosessen. Anerkjennelse fra andre ble vesentlig i den grad den var mangelfull fra foreldrenes side.

Studien viser på hvilke måter forfatterne har måttet ta stilling til eksistensielle spørsmål som andre vanligvis ikke blir konfrontert med, i et liv så nært knyttet til foreldrenes forestående eller inntrufne død. I drøftingen har jeg utdypet hvordan relasjonen til foreldrene har formet og inderliggjort forfatterens opplevelse av følelser som glede og sorg. Relasjonenes nære forbindelser mellom kjærighet og svik har formet forfatterens evne til å slippe mennesker inn på seg, selv om dette i noen grad har kunnet bearbeides. Kjærligheten til og fra foreldrene har imidlertid gjort livet rikere for flere.

Funnene viser hvor viktig det har vært for forfatterens personlige utvikling å kunne skille mellom sin egen og foreldrenes opplevelsesverden. Schibbys vektlegging av at partene i en relasjon ser hverandre som subjekter, for å selv kunne leve som subjekt i eget liv, har belyst dette. Likevel er det tydelig at forfatterne også i nåtidsbeskrivelsene bærer med seg forelderens «i dem», selv om bildet de bærer har blitt mer nyansert, og selv om de i større grad definerer seg selv som mer enn kun «alkoholikerbarn».

6.2 Avsluttende refleksjoner og forslag til videre forskning

I enhver lineær historie finnes en begynnelse og en slutt. I forfatterens leting etter foreldrenes sanne ansikt, blir da det avgjørende spørsmålet hvorvidt de fant disse bak fjernede masker eller ikke. Funnene viser at samtlige har funnet lyspunkter av det de opplever som foreldrenes sanne ansikt – lyspunkter som ble fler og fler, og iblant ble til hele lys. Etter å ha lest bøkene sitter jeg likevel igjen med en følelse av at det menneskelige livet ikke alltid er lineært, og at historiene om relasjonene til en mor eller far med alkoholproblemer langt fra er slutt. De lever videre i forfatterne og de som tar til seg deres fortellinger.

Denne studien tar opp perspektivet til barn av foreldre med alkoholproblemer. I framtidig forskning kan det være av stor verdi å studere *foreldrenes* perspektiv, som nettopp foreldre, og ikke bare «alkoholikere». Hvilke opplevelser og erfaringer har de av å møtes som *foreldre* og få hjelp i *foreldrerollen* innen rusomsorgen? Kanskje kan man via selvbiografier eller

andre tekster foreldre selv har skrevet få svar på noen av spørsmålene forfatterne stiller seg – hva tenkte mor/far da hun fikk meg og hva følte hun/han? På hvilke måter opplever foreldre at deres alkoholbruk innvirker på forholdet til barna?

Det fins et synspunkt forankret innen tidligere forskning og teori om at evnen til å speile og anerkjenne ens barn, og være en trygg omsorgsperson, til stor del avhenger av hvordan en selv har blitt møtt av egne foreldre (jfr. kap. 1.3 og 2.2). Fra funnene i denne studien framstår det som at forfatterne har utviklet seg til å bli reflekterte og varme under på mange måter ugunstige vilkår. Det framgår imidlertid ikke utdypede refleksjoner over hvordan foreldrene og oppveksten har formet dem som *omsorgspersoner*. En undersøkelse av dette kan med fordel utgå fra kvalitative intervjuer med personer som har fått barn, og som selv har vokst opp under omsorgssvikt og rusmisbruk. Undersøkelsen kunne forslagsvis være longitudinell med første utgangspunkt i de opplevelsene og refleksjonene personene har allerede som gravide, og siste oppfølging da deres barn har blitt voksne. Således kunne den vært et supplement til Sundsfærs (2004) longitudinelle undersøkelse om barn av personer med rusproblemer (jfr. kap. 1.3.2).

Funnene bekrefter tidligere forskning og teori som viser til betydningen av å ha andre mennesker å støtte seg til når foreldrene ikke klarer å ta ansvar for verken seg selv, barna eller hjemmet (jfr. kap. 1.3.3 og 2). Positive eksempler løftes fram, men flere av forfatterne har også hatt en smertefull erfaring i møtet med berørte profesjonelle aktører, der de ikke har fått anerkjennelse for deres vanskelige rolle i familien. Det framstår som vesentlig å forske nærmere på barns opplevelser av å møte ulike profesjonelle aktører som pårørende til foreldre med alkoholproblemer. Hva ser de som et godt møte? Hva gir støtte? Hvordan opplever de at deres behov blir forstått og ivaretatt? Det framgår egentlig nok av informasjon om dette i selvbiografiene til å skrive en egen oppgave. Det kan på samme måte være interessant å undersøke hvordan ulike pårørende opplever å bli møtt – både foreldre, ektefeller, venner og andre. De profesjonelles perspektiv kan dessuten løftes mer fram med et problematiserende blikk – på hvilke måter anser de at pårørende skal møtes, og hvilken rolle mener de at pårørende har i rusmisbrukerens bedringsprosess?

Forfatterne ytrer en takknemlighet over opplevelsene, til tross for alt vondt. Kanskje er det en nødvendighet å forholde seg til opplevelsene på den måten for å unngå bitterhet? Det er imidlertid tankevekkende at historiene ikke domineres av ønsker om en oppvekst helt uten

foreldrene, men derimot gjennomsyres av forfatterens appell om at de hadde behov for mer støtte i forhold til dem. I mitt arbeid på sosialkontoret så jeg at barn til personer med uttalt rusmisbruk ofte ble plassert i fosterhjem. Dette kan være et følsomt tema å sette spørsmålsteget ved, da man selvsagt ikke skal eksperimentere med barns liv og framtid. Kan det likevel være verdt å reflektere over om dette alltid er den beste løsningen, eller om det kan finnes tilfeller der massiv daglig støtte i hjemmet er det beste for både barna og foreldrene?

Denne studien kan bidra med et nytt perspektiv på forskningsfeltet, gjennom at den grundig utdyper samspillsdynamikken i relasjonen mellom barna og foreldrene. Forhåpentligvis kan slike funn også bidra til å påvirke kursen innen psykisk helsearbeid, gjennom at det tydeliggjøres hvor mye relasjonene former barnas følelsesliv og handlinger. Det er en skremmende tanke at det kan finnes barn som får diagnoser som erklærer hva som er «feil» med dem (jfr. kap. 1.3.4), når deres atferd kan være en normal reaksjon på en «unormal» situasjon og relasjon de befinner seg i. Min avgjørende fordring ut fra studiens funn, er at fokuset innenfor psykisk helsearbeid i større grad bør legges på å forstå og anerkjenne situasjonen og behovene til hvert enkelt barn av personer med alkoholproblemer. De mange studiene som foreligger om effektene av å leve med foreldre med rusproblemer (jfr. kap. 1.3) gir viktig informasjon som kan stimulere til tiltak på et mer strukturelt nivå. Teoretiske forklaringsmodeller og metoder må imidlertid ikke bli stive rammer som hindrer levende og berørende møter med medmennesker som behøver å få framtre i all sin kompleksitet.

REFERANSER

Aase, T. H., og Fossåskaret, E. (2007). *Skapte virkeligheter. Om produksjon og tolkning av kvalitative data*. Oslo: Universitetsforlaget.

Al-Ghazali, A. H. (1909). *The Alchemy of happiness* (J. Murray trans.) Lastet ned 12. oktober 2011, fra <http://www.sacred-texts.com/isl/tah/index.htm>

Andersen, I. (1998). *Den uppenbara verkligheten. Val av samhällsvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur.

Bengtsson, A-B. og Gavelin, I. (1994). *Familjer och misbruk. Om gömda barn och glömda föräldrar*. Malmø: Tiger.

Bengtsson, J. (2001). *Sammanflätningar. Husserls och Merleau-Pontys fenomenologi*. Göteborg: Diadalos.

Bjørneboe, J (1995). *Jens Bjørneboe. Mitt hjerte. Illustrert og utvalgt av Bjørn Bjørneboe*. Oslo: Pax.

Brekke, M. (2006). Analyse og fortolkning av tekst i forskningen. I: Brekke, M. (red.) *Å begripe teksten. Om grep og begrep i tekstanalyse* (s. 19-38). Kristiansand: Høyskoleforlaget.

Bowlby, J. (1980). *Attachment and Loss: Vol. 3: Loss: Sadness and Depression*. London: Hogarth Press and the Institute of Psychoanalysis.

Bøe, T.D. og Thomassen, A. (2007). *Fra psykiatri til psykisk helsearbeid. Om etikk, relasjoner og nettverk*. Oslo: Universitetsforlaget.

Bønnhoff, H. (2012). Ukomplisert kjærlighet i kompliserte erfaringer. *Tidsskrift for psykisk helsearbeid*, 9 (2), 185-188.

Claezon, I. (1996). *Mot alla odds: barn till narkotikamissbrukare berättar om sin uppväxt*. Sverige: Mareld böcker.

Cuijpers, P., Steunenbergh, B. og van Straten, A. (2006). When children of problem drinkers grow old: Does the increased risk of mental disorders persist? *Addictive Behaviors*, 31 (12), 2284–2291.

Eriksson, T. (2009). *Vi har ju hemligheter i den här familjen*. Falun: Ponto Pocket.

Follerås, R. S. (1990). *Flaskebarn – når mor eller far drikker for mye*. Oslo: Nye Luther Forlag.

Fonagy, P. (2001). *Attachment theory and psychoanalysis*. New York: Other Press.

Fæster-Granhaug, I. (2011). *Tvangsekteskap: en kvalitativ studie: «hvilke opplevelser og erfaringer har mennesker som har vært utsatt for tvangsekteskap eller opplevd trusler om tvangsekteskap?»*. Masteroppgave i psykisk helsearbeid: Universitetet i Agder, Grimstad.

Gautun, H. (2006). *De gjemte og glemte barna. En evaluering av prosjektet pedagogiske støttegrupper for barn av rusmiddelmissbrukere*. Oslo: Fafo-rapport 501.

Gibran, K. (2005). *Profeten*. Oslo: J.M. Stenersens Forlag.

Gilje, N. og Grimen, H. (1993). *Samfunnsvitenskapenes forutsetninger. Innføring i samfunnsvitenskapenes vitenskapsfilosofi*. Oslo: Universitetsforlaget.

Grinderud, P-A. (2011). *En mor ved navn Wanda*. Latvia: Cappelen Damm.

Gustafsson, S. (2006). *Maskrosungen*. Litauen: Bra Böcker.

Hansen, F.A. (1994). Innledning. I Hansen, F.A. (red.) *Barn som lever med foreldres rusmisbruk* (s. 9-13). Oslo: Ad Notam Gyldendal.

Haugsgjerd, S., Jensen, P., Karlsson, B., og Løkke, J.A. (2009). *Perspektiver på psykisk lidelse – å forstå, beskrive og behandle*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Husserl, E. (1989). *Fenomenologins idé*. Gøteborg: Diadalos.

Juul, J. og Jensen, H. (2002). *Fra lydighet til ansvarlighet. Pedagogisk relasjonskompetanse*. Oslo: Pedagogisk forum.

Kirkengen, A.L. (2005). *Hvordan krenkede barn blir syke voksne*. Oslo: Universitetsforlaget.

Kvale, S. og Brinkmann, S. (2009). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal norsk forlag.

Larsen, I.B. og Andersen, A.J.W. (2011). Tvangstrøye og ensomhet, blomstervaser og kjærlighet. *Tidsskrift for psykisk helsearbeid*, 8 (2), 120-130.

Laslett, A-M., Ferris, J., Dietze, P. og Room, R. (2012). Social demography of alcohol-related harm to children in Australia. *Addiction*, 107 (6), 1082-1089.

Lauveng, A. (2005). *I morgen var jeg alltid en løve*. Oslo: Cappelen.

Linderborg, Å. (2007). *Mig äger ingen*. Stockholm: Bokförlaget Atlas.

Lindstein, T. (2001). *Vändpunkten ur barnens och ungdomars perspektiv*. Forlagshuset Gothia: Stockholm.

Malterud, K. (2011). *Kvalitative metoder i medisinsk forskning*. Oslo: Universitetsforlaget

Martinsen, Kari (2008). Angår du meg? Etisk fordring og disiplinert godhet. I: H. Alvsvåg og O. Førland (red.) *Engasjement og læring* (s. 315-344). Oslo: Akribe.

Murad, A.H. (2012). *The Ant's Complaint - An Anecdote from Mawlana Rumi mentioned by Shaykh Abdal Hakim Murad - Healing Hearts Blog*. Lastet ned 3. september 2012, fra

<http://seekersguidance.org/blog/2010/07/the-ants-complaint-an-anecdote-from-mawlana-rumi-mentioned-by-shaykh-abdal-hakim-murad-healing-hearts-blog/>

Newton, I. (1675). *Letter to Robert Hooke, February 5, 1675*. Lastet ned 26. oktober 2011, fra <http://www.phrases.org.uk/meanings/268025.html>

Opjordsmoen, S., Vaglum, P. og Thorsen, G-R. B. red. (2008). *Oss i mellom. Om relasjonenes betydning for mental helse*. Stavanger: Hertervig Akademisk.

Pettersvold, M. og Østrem, S. (2012). *Mestrer, mestrer ikke: Jakten på det normale barnet*. Siggerud: Res Publica.

Polit, D.F. og Beck, C.T. (2010). *Essentials of nursing research: appraising evidence for nursing practice*. (7. utgave) Philadelphia: Wolters Kluwer/Lippincott Williams & Wilkins.

Postholm, M.B. (2010). *Kvalitativ metode. En innføring med fokus på fenomenologi, etnografi og kausstudier*. Oslo: Universitetsforlaget.

Rossow, I., Moen, I. S., og Natvig, H. (2009). *Nære pårørende av alkoholmisbrukere. Hvor mange er de og hvordan berøres de*. Sirius-rapport nr 9/2009. Oslo: Statens institutt for rusmiddelforskning.

Rumi, J. (1993). *Love Is a Stranger – Selected Lyric Poetry of Jelahuddin RUMI*. (K. Helminski trans.). Boston & London: Shambhala publications.

Rundskriv IS-5/2010. *Barn som pårørende*. Helsedirektoratet. Lastet ned 23. oktober 2012, fra <http://helsedirektoratet.no/publikasjoner/barn-som-parorende/Publikasjoner/barn-som-parorende.pdf>

Rydellius, P-A. (1981). *Barn till alkoholiserade fäder. Social anpassning och hälsotillstånd under 20 år*. Stockholm: LiberFörlag.

Salvesen, H.M. (2010). *KiD – en hjelp til selvhjelp: en kvalitativ studie av kurs i depresjonsmestring (KiD) sin innvirkning på studenter som kjente seg nedstemte/deprimerte*. Masteroppgave i psykisk helsearbeid: Universitetet i Agder, Grimstad.

Schibbye, A-L.L. (2009a). *Relasjoner – Et dialektisk perspektiv på eksistensiell og psykodynamisk psykoterapi* (2. utgave). Oslo: Universitetsforlaget.

Schibbye, A-L.L. (2009b). *Livsbevissthet – om å være til stede i eget liv*. Oslo: Universitetsforlaget.

Sommerchild, H (1998). Mestring som styrende begrep. I: Gjærum, B., Grønholt, B. og Sommerschild, H. (Red.), *Mestring som mulighet i møte med barn, ungdom og foreldre* (s. 21-63). Oslo: Tano Aschehoug.

Starrin, B. og Svensson, P-G. (1994). *Kvalitativ metod och vetenskapsteori*. Studentlitteratur: Lund.

Stern, D.N. (1985). *The Interpersonal World of the Human Infant*. New York: Basic Books.

Sundsfær, A. (2004). *Barna til 31 kvinner med rusproblemer er blitt 20 år, - hvordan har det gått? 4. undersøkelse*. Oslo: Regionsenter for Barne- og Ungdomspsykiatri.

Søndenå, K. (2006). Teksten arbeider – om forsøket på å skrive levd – i levande live. I: Brekke, M. (red.) *Å begripe teksten. Om grep og begrep i tekstanalyse* (s. 87-106). Kristiansand: Høyskoleforlaget.

Torvik, F.A. og Rognmo, K. (2011). *Barn av foreldre med psykiske lidelser og alkoholmisbruk: Omfang og konsekvenser*. Rapport 2011:4 Oslo: Nasjonalt folkehelseinstitutt.

Tranøy, K.E. (1989). *Vitenskapen – samfunnsmakt og livsform*. Oslo: Universitetsforlaget.

Van Manen, M. (2006). *Writing Qualitatively, or the Demands of Writing*. Lastet ned 26. Oktober 2011, fra <http://www.maxvanmanen.com/files/2011/04/2006-Writing-Qualitatively.pdf>

Volden, O. (2004). Vi sier farvel til ”den psykiatriske pasienten. *Tidsskrift for psykisk helsearbeid* 1 (1), 43-54.

Wandrup, F. (1984) *Jens Bjørneboe; mannen, myten og kunsten*. Oslo: Gyldendal.

Wennerberg, T. (2011). *Vi er våre relasjoner; om tilknytning, traumer og dissosiasjon*. Oslo: Arneberg.

Winnicott, D.W. (1971). *The maturational process and the facilitating environment*. London: Karnac Books.